

BAJCSI ILDIKÓ¹

A csehszlovákiai sarlós nemzedék magyarországi kapcsolatrendszere 1925–1944²

A tanulmány a Sarló mozgalom magyarországi kapcsolatrendszerét vizsgálja a két világháború között, valamint az első bécsi döntést követő években. A Csehszlovákiában új keretek között szocializálódott első generációs magyar kisebbségi értelmiség egyik legfontosabb ideológiai mozgalma a Sarló volt, amelyet prágai egyetemisták Szent György Körének az öregserkészei alapítottak 1928-ban, Gombaszögön.³ A csoport még önálló mozgalommá szerveződése előtt, 1927-ben nagyszabású falukutatást szervezett. Négy csoportba osztva huszonegy diák 38 mátyusföldi, zoboralji, Garam- és Ipolymenti, gömöri és kárpátaljai magyar községekben végzett népművelői és néprajzi-szociográfiai munkát. A falukutatás módszereinek kialakításában szakmai tanácsokkal segítette őket Györffy István, Bátky Zsigmond és Solymossy Sándor, valamint kezdettől fogva kapcsolatot tartottak a hasonló munkát végző magyarországi és erdélyi ifjúsági

¹ A szerző történész doktorjelölt, ildikobajcsio@gmail.com.

² A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a támogatásával készült.

³ A Sarló korai vezető körét Deborah Cornelius amerikai történésznő kutatásai alapján állapítottam meg. Ő az egyetlen, aki monográfiát írt a mozgalomról 1998-ban. Cornelius 15 főben adta meg az alapítók körét: Balogh Edgár, Boross Zoltán, Brogyányi Kálmán, Csáder Mihály, Dobossy Imre, Dobossy László, Horváth Ferenc, Jócsik Lajos, Ludwig Aurél, Morvay Gyula, Peéry Rezső, Szalantai Rezső, Terebessy János, Varga Imre, Vass László. Cornelius, Deborah: *In Search of the Nation. The New Generation of Hungarian Youth in Czechoslovakia 1925–1934*. Boulder, Colorado: Social Science Monographs. Distributed by Columbia University Press, 1998. 20.

csoportokkal.⁴ A következő évben önálló Sarló mozgalommá szerveződő csoport ezekkel a – korabeli magyarországi néprajzi kutatás és a népi mozgalom által inspirált, regösjárásoknak nevezett szociográfiai falukutatásokkal – vétette észre magát. A falukutatások során feltárt szegénység és szociális konfliktusok fontos kiindulópontjai voltak annak a gondolkodásnak, amely a sarlósokat a falu és a parasztság életvilágai felé orientálta.

A Sarló alapítóinak nagy része a húszas-harmincas évek fordulóján a népi mozgalomból egyre inkább a baloldali szocialista ideológia felé, később pedig a kommunista világnézet felé tájékozódott. Közéjük tartozott Balogh Edgár és Kovács Endre is. Ezért a tanulmányban későbbi szempontrendszerüket, a kommunista elkötelezettségéből fakadó torzításokat kellő kritikával kell kezelni.

A fiatalok eszmei tájékozódására nemcsak saját kisebbségi közösségükkel kialakított kapcsolatrendszerük, valamint a csehszlovák államhoz fűződő viszonyuk volt hatással. Ugyanilyen fontos volt számukra a magyarországi kormány hivatalos álláspontja, illetve a magyarországi, erdélyi értelmiséggel kialakított kapcsolatrendszerük.⁵ A nemzedék eszmei példaképeit is összmagyar hatású írók adták Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső személyében, akiknek művei a népi mozgalom formálódásában is meghatározó szerepet játszottak. A prágai, brünni és pozsonyi egyetemisták ugyanakkor már a Sarló megalakulása előtt felvették a kapcsolatot azokkal a magyarországi generációs társaikkal, akik értelmiségi szerepvállalásukat hozzájuk hasonlóan a

⁴ Sarlósook falujárásai. Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon, IV. köt.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981.

⁵ A két világháború közötti kisebbségi magyarság identitásváltozásaihoz ld. Brubaker elméleti koncepcióját a rokon, illetve befogadó nemzetállamok és a kisebbség hármass viszonyrendszerét. Eszerint a kisebbségi közösségek helyzetét és önazonosságát nemcsak a többségi állammal kialakított kapcsolatok, valamint a saját kisebbségi közösség belső viszonyai alakítják, hanem elsődlegesen a törzsországi szerepet betöltő Magyarországtól való elszakítás történeti tapasztalata, a magyar nyelv és kultúra meghatározó szerepe és a szigorú határőrizet, utazási tilalmak ellenére az anyaországgal kialakított viszony. Brubaker, Rogers: *Nacionalizmus új keretek között.* Budapest: L'Harmattan – Atelier, 2006. Vö.: Szarka László: *A multietnikus nemzetállam. Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségi politikájában 1918–1992.* Dunaszerdahely – Pozsony: Kalligram, 2016. 163–176.

népi és szociális feladatok megoldásában jelölték meg. A cserkészettől eltávolodó Sarló ideológiai változásában később kulcsszerepe volt Kassák Lajosnak és a hozzá kötődő Munkakörnek. A magyarországi – főleg a népi mozgalom egyfajta előzményét adó értelmiséggel – kialakított kapcsolatok a kommunizmusig jutott mozgalom 1934-es felbomlását követően egy-egy személyes kapcsolat révén folytatódnak. Az első, majd a második bécsi döntést követően pedig a kisebbségből Magyarországra került fiatalságnak az egyébként rendkívül tagolt népi mozgalomba való aktív bekapcsolódására is sor került.

Összmagyar példaképek – a „faji triász” kultusza

A Sarló mozgalomhoz tartozó fiatalok két világháború közötti magyarországi kötődése alapvetően az 1918-ig egységes magyar irodalom és tudományosságra épült, s azon belül a trianoni viszonyok közt is egységesnek tekintett magyar szellemi mozgalmak szerint tagolódtak. A kisebbségi viszonyok közt eleve felértékelődött a magyar irodalom szerepe, nemzeti kérdéseket megfogalmazó, az iskolai tananyagokon keresztül mindenkit elérő, ugyanakkor a magyar nemzeti kultúrát és értékrendet szimbolikus magasságokba emelő funkciója. Az egyetemet lassan befejező, pályakezdő értelmiségiek csoportja példaképnek 1927-re három olyan személyiséget választott magának, akik szellemi előkészítői voltak a kialakuló népi írói mozgalomnak, és a hivatalosnak minősített „keresztény-nemzeti kurzussal” ellentétes irányvonalat képviseltek. A „faji triászoként” is emlegetett Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső volt az a három magyar író, akinek életműve egyszerre szimbolizálta a Nyugat 20. század eleji magyar irodalmi forradalmát és a két világháború között megszerveződött népi mozgalmat.⁶ Műveik a korszak kisebbségi magyar alternatíváit mérlegelő fiatalok számára biztos kiindulópontot jelentettek: *„Ady Endre magyar próféciáit, Móricz Zsigmond művészi parasztidézését és Szabó Dezső*

⁶ A triász az erdélyi magyar kortársak gondolkodásában is meghatározó szerepet játszott. Erről ld. Cseke Péter: Sorskérdések hálójában. Ady, Móricz és Szabó Dezső hatása az Erdélyi Fiatalokra. *Kortárs* 2009/4.

<http://www.kortarsonline.hu/2009/04/sorskerdesek-halojaban/4217> (letöltés ideje: 2017. május 05.)

mozgósító szenvedélyét kötöttük egybe így, s kapcsoltuk a mi népi elképzeléseinkhez.”⁷ Balogh Edgár, a Sarló „vezető ideológusa” szerint a három író azért válhatott közös példaképükké, mert nem valamilyen öncélú irodalomszemléletet képviseltek, hanem felismerték az értelmiségi cselekvés jelentőségét és életművükből kibontható volt a társadalmi problémák megoldásának programja.⁸

A mozgalomra a folyamatosan új impulzusokat kibocsátani képes magyar népi mozgalom irodalmon kívüli áramlatai is nagy hatással voltak, különösen Bartók Béla és Kodály Zoltán népi-paraszti gyökerekből is táplálkozó új magyar zenei világa. Ady Endre képiségeben-gondolatiságában, s részben tartalmában is forradalmi költészete, Szabó Dezsőnek a „magyar romlás” okait mindenki számára érthető expresszionista kifejezőmódja, valamint Móricz Zsigmond paraszti világot modern világlátással ábrázoló realizmusa vonzó, követhető és a csoportnál szélesebb rétegeket is mozgósító mintákat kínált. S bár Szabó Dezső a mozgalom vezetőivel szoros kapcsolatban állt, a Balogh Edgárék által képviselt álláspont mentes volt a Szabó Dezső-féle faji-nemzeti koncepció túlzó motívumaitól.⁹

⁷ Balogh Edgár véleménye szerint ez egyfajta kompromisszumot is jelentett a különböző társadalmi osztályokból érkező sarlós fiatalok számára. Balogh Edgár: *Hét próba. Egy nemzedék története 1935–1944*. Budapest: Magvető Kiadó, 1981. 46.

⁸ Uo. 52. Balogh Edgár (1906–1996): publicista, szerkesztő és egyetemi tanár. A Sarló alapítója, vezetője és legfőbb ideológusa. Központi szerepe volt a mozgalom szélsőbaloldali radikalizálódásában. 1935-ben kiutasították Csehszlovákiából. Romániában telepedett le. Itt több lap – *Korunk*, *Brassói Lapok*, *Független Újság* – munkatársa lett. 1937-ben a Vásárhelyi Találkozó egyik megszervezője volt. 1941-től pedig a *Kelet Népe* kolozsvári szerkesztője, a *Magyar Nemzet*, valamint a *Kis Újság* munkatársa lett. 1944–48-ban a Magyar Népi Szövetség alelnöke, majd a Bolyai Egyetem rektora volt. 1949-ben letartóztatták és bebörtönözték. 1956-ban rehabilitálták, ezután a kolozsvári egyetemen tanított, valamint a *Korunk* főszerkesztő-helyettese lett. Fónod Zoltán: *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona*. Pozsony: Madách-Pozonium, 1997. 25–26.

⁹ Ebben komoly szerepe volt annak, hogy Szabó Dezső csehszlovákiai hatása nem kizárólagos módon, hanem a faji triással együtt jelent meg. Nem beszélve a csehszlovákiai demokratikus hatásokról és tapasztalatokról. Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén. A magyar irodalom fejlődési feltételei és problémái Csehszlovákiában 1918 és 1938 között*. Bratislava: Madách Könyvkiadó, 1983. 69.

Móricz Zsigmonddal sikerült élő, hosszú távú kapcsolatot kiépíteniük. Móricz 1927. évi csehszlovákiai előadó-körútjának megszervezésétől 1938-ig, illetve a *Kelet Népe*n keresztül a bécsi döntések után is fennmaradtak a személyi kötődések.¹⁰

Ezzel együtt vitathatatlanul kezdettől fogva Ady gyakorolta a legnagyobb hatást a fiatalokra. A mozgalom alapítói közé tartozó Boross Zoltán is hangsúlyozta Ady jelentőségét, aki egyben a „kiszolgáltatott” magyar nép helyzetére is rámutatott verseiben.¹¹

Az Ady kultusz miatt kialakult viták egyike 1927-ben az a Magyarországon keltett polémia volt, amely Berzeviczy Albert, az MTA elnökének a megnyilatkozásából eredt. Ő az Ady-kultusszal összefüggésben azzal a váddal illette a csehszlovákiai magyar fiatalokat, hogy a csehek érdekeit szolgálják.¹² A konfliktus Balogh visszaemlékezése szerint egyúttal motivációt adott ahhoz, hogy a sarlósok a magyarországi diákokkal együttműködve lépjenek fel Ady mellett.¹³ Ehhez hozzá kell tenni, hogy a Berzeviczy-ügy még nem volt perdöntő a sarlósok megítélésében. Hiszen 1928–1929-ben még Szekfű és Bethlen *Magyar Szemle* c. folyóirata is több alkalommal pozitívan nyilatkozott a csehszlovákiai magyar fiatalok mozgalmáról.¹⁴

¹⁰ Móricz Zsigmond 1927-ben előadó-körutat tartott a csehszlovákiai magyarság fontosabb városaiban: Komáromon kívül Érsekújvárra, Lévára, Losoncra, Rimaszombatba, Rozsnyóra, valamint Pozsonyba is ellátogatott. Erről ld. Balogh, 1981. 44–45. Vö.: Szalatnai Rezső: *Móricz Zsigmond Szlovákiában*. Pozsony: Toldy-Kör, 1943. 20.

¹¹ Vendégségben Masaryknál. Interjú Boross Zoltánnal. In: Molnár Imre (összeáll.): *„Gyűlölködés helyett összefogás”. Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez*. Somorja: Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2016. 23.

¹² Berzeviczy Albert: Berzevicén született 1853-ban. Magyar politikus és történétíró. Vallás- és közoktatásügyi miniszterként működött a Tisza kormányban. Később a MTA tagja, majd elnöke (1905–1936). Az első világháború után Magyarország kultúrpolitikájának az irányításában is részt vett. Ehhez ld. Búcsú a Monarchiától: Berzeviczy Albert naplója, 1914–1920. (Sajtó alá rend., az előszót és jegyzeteket írta Galí Máté.) Budapest: Helikon, 2015.

¹³ „...hivatást számított ki magának történelmi helyzetéből.” M. Kiss Sándor. Interjú Balogh Edgárral. Budapest: Művelődéskutató Intézet. 1981.

¹⁴ Ezt jelzik a *Magyar Szemle* következő cikkei is: Farkas Gyula: Az elszakított magyar ifjúság tíz esztendeje. *Magyar Szemle*, 1928. szeptember – december, 214–220. Könyves Tóth Kálmán, ifj.: II. Ifjúsági mozgalmak. *Magyar Szemle*, 1929. szeptember – december, 378–383.

A magyarországi népi diákmozgalmakkal fenntartott kapcsolatok

Balogh Edgár a baloldali mozgalmat Dél-Szlovákián és Kárpátalján kívül kezdetektől „*ki akarta terjeszteni Erdélyre és Magyarországra is*” – jegyezte meg Kovács Endre visszaemlékezésében.¹⁵

Ezt támasztja alá, hogy mind Erdélyben, mind pedig Magyarországon a csehszlovákiai magyar szervezkedéstől függetlenül az 1920-as évek közepétől kezdve igen intenzív mozgalmi élet bontakozott ki a hasonló eszmeiséget képviselő egyetemisták körében. Erre utalnak Balogh korai kapcsolatai Gyórfy István néprajzkutatóval, aki például részt vett a pozsonyi Sarló első néprajzi kiállításán is.¹⁶

A sarlósok már a Szent György Kör időszakában (1925–1928) kapcsolatba léptek a magyarországi népi irányvonalat követő ifjúsági csoportokkal – pl. a Bartha Miklós Társasággal vagy a Bethlen Gábor Körrel.¹⁷ Az említett népi gyökerű mozgalmak társadalmi

¹⁵Kovács Endre: *Korszakváltás*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1981. 80.; Kovács Endre (1911–1985): történész, író, kritikus. A sarlós nemzedék tagja volt. Az első bécsi döntést követően Érsekújvárra költözött. Az ottani reálgimnáziumban tanított, illetve az *Érsekújvár és Vidéke* c. hetilapot szerkesztette. 1945-től Budapesten élt, s a Kelet-európai Tudományos Intézetnek, később pedig az MTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa. Fónod, 1997. 169–170.

¹⁶Jócsik azt is hozzátette, hogy a sarlósok büszkék voltak a híres néprajzkutatóval kialakított kapcsolatukra, aki komolyan vette a Sarló tevékenységét: „*Nagy volt a csodálkozásunk s önéretünket is dagasztotta egy kicsit, amikor elvitte a csallóközi Bős taposómalmának modelljét a budapesti néprajzi múzeum számára.*” Jócsik Lajos: Nagykovácsy krónika./Gyórfy István/. *Kelet Népe*. 1941/14. 7.

¹⁷Balogh Edgár kiemelte visszaemlékezésében, hogy mindkét mozgalom közel állt az 1920-as évek második felében ideológiájában a sarlósokhoz. Balogh, 1981. 153. Bartha Miklós Társaság: 1925-ben megalakult budapesti diákszervezetként működött. Vezetője Fábrián Dániel volt. A szervezet 1928 őszétől irodalmi alosztályt, szociálpolitikai bizottságot és falubizottságot működtetett, vitaciklust rendezett, majd 1929-től megindította az *Új Magyar Föld* c. lapot. A Bartha Miklós Társaságról bővebben ld. Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék*. Budapest: Püski, 1989. 121–125.; Sebestyén Sándor: *A Bartha Miklós Társaság Története (1925–1933)*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1981; Tasi József: *József Attila és a Bartha*

reformokat sürgették Magyarországon.¹⁸ Szinte testvérmozgalmi viszony alakult ki a Szabó Dezső fiatal híveiből 1925-ben megalakuló Bartha Miklós Társasággal (továbbiakban BMT) amely előbb Asztalos Miklós, majd Fábián Dániel vezetésével működött.¹⁹ A Sarlóhoz hasonlóan röpiratot adtak ki, előadásokat szerveztek a népi kollégiumokról, földreformról, valamint a környező népek és a

Miklós Társaság. Budapest: Ecriture-Galéria, 1995; Bethlen Gábor Kör: A szervezet előzményei még a Kolozsvárott 1902-ben megalakult egyetemi-körhöz nyúlnak vissza, amely Trianont követően Szegedre került. A szegedi protestáns egyetemi hallgatók által 1921-ben (újja)alakították, majd 1928-tól a társadalmi reformok iránt érdeklődő elit vitaklubjaként működött a mozgalom. Elnöke Buday György volt. 1928-tól tanyajárásokat, majd 1929-től agrársettlement (a fogalomról később bővebben) mozgalmat szerveztek Magyarországon. Borbándi, 1989. 184; Kiss Róbert Károly – Vajda Tamás: *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között.* Szeged: Universitas Szeged Kiadó, 2012. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00244/00001/egyetemi_ifjusagi.pdf (letöltés ideje: 2016. december 23.), Ladányi Andor: Egyetemi ifjúsági szervezetek a Horthy-korszakban. Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. *Educatio.* 1995/2. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1569.html> (letöltés ideje: 2016. december 23.), Papp István: *A magyar népi mozgalom története. 1920–1990.* Budapest: Jaffa Kiadó, 2012.

¹⁸ Balogh véleménye szerint a Sarló falujáró mozgalmainak hatására került sor például arra a Fábián Dániel és József Attila által összeállított *Ki a faluba c.* röplapnak a kiadására, amely a magyarországi diákokat felszólította a falukutatásra. Balogh Edgárral készült interjúk. Balogh Edgár visszaemlékezése a szlovákiai cserkész-regősmozgalomról, magyarországi kapcsolatairól és a Sarló-mozgalomba való átnövéséről. Készült: 1984. augusztus 8. Debreceni Déri Múzeum. Sarlós-gyűjtemény (továbbiakban: DDM SGy) DS.X. 85. 31.1–2.

¹⁹ Asztalos Miklós (1899–1986): történész, író. 1925-ben a BMT egyik megalapítója és elnöke volt. 1930-tól a Széchényi Könyvtárban (akkor még Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára), majd a miniszterelnökség kisebbségi szakértőjeként működött, emellett a *Könyvtári Szemle* szerkesztője volt. *Magyar Életrajzi Lexikon.* <http://mek.oszk.hu/00300/html/ABC00003/00492.htm> (letöltés ideje: 2017. 04. 18.). Fábián Dániel (1901–1980): Sebészorvos. 1928-tól a BMT ügyvezető elnöke. Ugyanebben az évben barátságot kötött a sarlósokkal, akik a gombaszögi tábora is elhívták előadást tartan. *Új Magyar Föld* címmel folyóiratot indított. József Attilával közeli barátságban állt. Szállási Árpád: Fábián Dániel (1901–1980) és József Attila (1905–1937). *Magyar Elektronikus Könyvtár.* http://mek.oszk.hu/05400/05439/pdf/Szallasi_FabianD_JozsefA.pdf (letöltés ideje: 2017. 04. 18.) Később Fábián elszakadt korábbi baloldali eszméitől, s ő maga is jobboldali irányba tájékozódott. Erről bővebben Varga Krisztián: A harmincas évek politikai rendőrsége Wayand Tibor önvallomásában. *Betekintő* 2010/4. <http://www.betekinto.hu/en/node/23> (2017. 04. 30.)

magyarság közötti viszony újragondolásáról. Emellett a csehszlovákiai fiatalokhoz hasonlóan fontosnak ítélték Ady életművét, valamint Bartók és Kodály munkásságát.²⁰ Később pedig a parasztság problémáinak radikális reformjait sürgették. A BMT-t az a húszéves korosztály tagjai is előszeretettel látogatták, akik szintén öregcserkész-körök, valamint a sarlósokkal jó kapcsolatot ápoló Pro Christo Diákszövetség Házának az intézményeihez kapcsolódtak. Ezek a magyarországi fiatalok példaként tekintettek az előttük járó és a magyar népi mozgalom korai előfutárának tekinthető csehszlovákiai magyar sarlósok falujáró tevékenységére.

Fábián Dániel – a magyarországi BMT vezetőjeként 1929. szeptemberi írásaiban a sarlósokéhoz hasonló célokat fogalmazott meg. Kiemelte az illúzióktól való elszakadást, az állam- és nemzetkoncepciók felülírását, a szociális irányvonal jelentőségét, a Duna-medencei összefogást, valamint egy új mentalitás kialakítását a magyar fiatalok körében. A parasztság és a munkásság magasabb szintre emelésével egy új társadalmi rend kialakításáról, ezzel párhuzamosan egy új magyar középosztály megteremtéséről értekezett: *„A magyar élet új feltörő végtelen gazdaságú erejét a parasztságban, a munkásságban és a friss értelmiségben látjuk. Az új mentalitású magyar középosztály ezeknek a feltörő társadalmi rétegeknek lesz a megszervezője és az új társadalmi rend megteremtője.”*²¹

Ugyanakkor meg kell említeni a Sarló kapcsolatait azzal a Buday György vezetésével működő szegedi Bethlen Gábor Körrel, amely 1918 után határon túli diákokat fogott össze.²² Ők az agrársettlement gondolat jegyében tanyalátogatásokat szerveztek.²³ A tanyavilág

²⁰ A BMT tagjai között volt Illyés Gyula; Németh László is tartott itt előadásokat. Ezenkívül az egyesületben feltűnt Kodolányi János és Féja Géza is. Papp, 2012. 75.

²¹ Fábián Dániel: Magyarország haladó ifjúsága. A budapesti Bartha Miklós Társaság munkairánya. *Vetés*. 1929. szeptember, 5–6.

²² Buday György (1907–1990): grafikus, fametsző, könyvművész, díszlettervező. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának egyik alapítója volt. 1939-től Londonban élt. *Magyar Színházművészeti Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz02/745.html> (letöltés ideje: 2017. április 18.)

²³ Az ún. agrársettlement mozgalomhoz csatlakozók a szegedi tanyavilágot látogatták. Emellett népművelő és szociográfiai munkát végeztek. Eredményeiket cikkekben és tanulmányokban közzölték. A mozgalomban résztvevők közül

felmérésének célja szociális gondozó házak létrehozása volt. A mozgalomhoz csatlakozott Bibó István és Erdei Ferenc is. A Bethlen Gábor Kör népnevelő munkáját Balogh Edgár még a budapesti BMT programjánál is fejlettebbnek vélte. Véleménye szerint a szegedi mozgalom állt a sarlósok munkájához a legközelebb: „*A szegedi Bethlen Gábor Kör – vagy amivé kinyílt: a szegedi Fialatok mozgalma – a maga népegészségügyi munkájával és agrársettleméntjével, népnevelő rádióállomásával és népi színházterveivel közel állott a Sarló induló szakaszához, s kiforrása is a szocializmus biztatásait mutatta fel.*”²⁴ Arra azonban ez esetben is érdemes utalni, hogy a szocializmus kultusza Balognál már a későbbi elfejlődésből adódott, a Bethlen Gábor Kör kezdeteiből egyáltalán nem következett szocialista irányulás.

Buday György, a Kör elnöke a Sarló bátorságát emelte ki, mely példát jelentett a szegedi fiatalok számára is.²⁵ A két említett csoporton kívül jó kapcsolatok alakultak ki még a pápai *Diákvilág* c. lap körül csoportosuló Pro Christo nevű református szervezettel is.²⁶ A pápai lap több alkalommal is cikket közöl a sarlósoktól 1929-

választották meg a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának tagjait. Magyar Néprajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1569.html> (letöltés ideje: 2017. november 23.)

²⁴ Balogh Edgár: *Hét próba*, id. m. 153. Vö.: Buday György: A szegedi Bethlen Gábor Kör. *Vetés*, 1929. szeptember, 7.

²⁵ „*Határozottan mondhatjuk, hogy a mi törekvéseinkben is meglátszott azóta annak a bátorságnak a hatása, mellyel Ti – szakítva a jelenlegi magyarországi divat követelményeivel – nyíltan és objektíve mondtátok meg véleményetek és terveiteket a legkényesebb kérdésekben is. [...] Így indult meg a mi tanyai akciónk, melyet most egy agrársettlemént létesítésével akarunk betetőzni. A settlement alapjai már meg vannak vetve, s minden remény megvan arra, hogy a jövő hónap folyamán ez a munka meg is induljon.*” Buday György: A szegedi Bethlen Gábor Kör. *Vetés* 1929. szeptember, 7. Vö.: Jócsik Lajos: A Sarló kapcsolata magyarországi és erdélyi haladó mozgalmakkal. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó – Madách Könyvkiadó. 1978. 171.

²⁶ Pro Christo Szövetség: A Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség (MEKDSZ) 1904-ben alakult meg Budapesten. 1926-tól Pro Christo Szövetség néven működött. Egyik fő tevékenysége volt a diákmisszió. Fontos lapja a volt a Diákvilág. Csák Szilárd. Mít ettek korábban diák szentjeink? M. E. K. D. SZ. mekdsz Krisztus egyetemes. <http://www.mekdsz.siteset.hu/index.php?m=6979> (letöltés ideje: 2017. 02. 01.) Vö.: Borbándi, 1989. 208–211.

ben.²⁷ Mindenesetre 1929-ben már sok szempontból példaként tekintettek a magyarországi és erdélyi „haladó” ifjúsági mozgalmak a csehszlovákiai magyar baloldali szerveződésre.²⁸ A Sarló a magyarországi fiatalokon kívül az erdélyi ifjúság számára is példaértékűnek számított. Velük még „bensőségebb” kapcsolatot áptak, hiszen a kisebbségi kérdés valódi összekapcsolódási pontot jelentett a felvidéki és az erdélyi értelmiségi csoportok között. Az erdélyi ifjúsággal kialakított kezdeti kapcsolatok terén az *Erdélyi Helikont*, valamint *Pásztortűz* című folyóiratokat kell kiemelni.²⁹ Bár az 1930. évi Jancsó Béla és Balogh Edgár közötti levelezésből az is kiderült, hogy a sarlósok számára az 1929. szeptemberi érsekújvári kongresszus idején még mindig Albrecht Dezső jelentette a személyes erdélyi kapcsolatot, a későbbi Jancsó-Balogh levelezés arról árulkodik, hogy az 1930. évben az *Erdélyi Fiatalokkal* való kapcsolatok pozitívan alakultak, a *Pásztortűzzel* kialakított viszony pedig elsilányult. A magyarországi ifjúsággal a kapcsolatokat elsősorban az Eötvös-kollégiumhoz tartozó Vass Lászlón keresztül tartották fenn a csehszlovákiai fiatalok. A „Sarló budapesti követének” is nevezett roznnyói származású fiatal a pesti egyetemen végezte tanulmányait.³⁰ Az említett mozgalmakkal való kapcsolatokat igazolják a magyarországi és a sarlós fiatalok közös rendezvényei Magyarországon. Az 1928. májusi budapesti Ady-estnek kezdeményezői között voltak a Szent György Kör fiataljai, s a rendezvény támogatójaként szerepelt a pesti BMT és a szegedi

²⁷ Ehhez ld. Jócsik, 1978. 169–171. Ezen kívül még meg kell említeni az 1929 novemberében Oláh György által megalapított, 1930-ban pedig betiltott Wesselényi Reformklubot, amely a szociális problémákkal és a nemzetiségi kérdésekkel is foglalkozott. Emellett folyamatosan napirenden tartotta a földkérdést. Balogh Edgár: *Diákparlament és magyar jövő. Fokosok diktatúrája. Új Szó*. 1929. november, 15. Vö.: Borbándi, 1989. 124–125.

²⁸ Ezt jelzi a magyarországi népi irányvonal egyik kulcsfigurájának, Kodolányi Jánosnak *A kisebbségi magyarok harca* c. írása is, mely az osztálytalan társadalom eszményével és a faji gondolattal is szimpatizált. Kodolányi János: *A kisebbségi magyarok harca. Vetés*. 1929. szeptember, 1–2.

²⁹ Ehhez ld. Jócsik, 1978. 177., Vö.: Balogh, 1981. 155.

³⁰ Vass László (1905–1950): újságíró, publicista, tanulmányíró. A Sarló tagja, nagyban hozzájárult a fiatalok magyarországi kapcsolatépítéséhez. A pesti egyetem magyar-francia szakos hallgatója, az Eötvös kollégium lakója. 1938 után Budapestre költözött, a Szvatkó Pál szerkesztette *Magyarország* belső munkatársa lett. Fónod, 1997. 356–357.

Bethlen Gábor Kör is. Az Ady-est rendezőbizottságának tagjai voltak Balogh Edgár mellett Aradi Zsolt, a reformkatolikus fiatalok egyik vezetője, aki a regösmozgalom mellett kiálló magyarországi főiskolás cserkészek közül lett bevonva, az Eötvös kollégista Mohácsi Endre és Vass László, valamint a Hársfa utcai diákoththonból Kertész Dániel.³¹ Az Eötvös-kollégium előkészítő-bizottságának a *Felhívás a magyar diákalakulatokhoz* c. körlevele a rendezvény céljaként az új nemzedék „egyetemes vállalkozását” emelte ki. Ez egyet jelentett Magyarország szellemi életének a megújításával a népi eszme jegyében, s emellett a középosztály felelősségére is felhívta a figyelmet a munkásság és parasztság nehéz helyzete kapcsán. Ez a népi-faji nemzettudat ugyanis a magyarság összetartozásának új módját is jelentette. A fiatalok által kezdeményezett ünnepségen Szabó Dezső és Juhász Gyula is szerepelt.³²

³¹ *Vass László életrajza és mint a sarló budapesti követének tevékenysége.* DDM SGy. DS. X. 86. 139. 1–3.

³² „A Sarló fontos és rendkívül sikeres rendezvényének tekinthető, hogy 1928 tavaszán Budapesten az Eötvös-kollégisták, a szegedi Bethlen Gábor Kör és a Hid folyóirat köré tömörült székely diákok közreműködésével megszervezték az „Ezer magyar diák” Ady-estjét. Erre az alkalomra megjelentették Szabó Dezső, Móricz Zsigmond, Kodály Zoltán, Fėja Géza, Kodolányi János, Erdélyi József és több más író bevonásával *Ady Ifjú szívekben élek* című röpiratát.” Vigh Károly: A felvidéki Sarló mozgalom története. *Valóság*, 2008/12. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=145&lap=0> (letöltés ideje: 2013. december 10.) Erdélyi József (1896–1978): költő. A népi költészet egyik első megújítójának tartották. A Tanácsköztársaság idején a felvidéki harcokban is részt vett, később Budapestre költözött. 1931-ben és 1933-ban is Baumgarten-díjat kapott. Eleinte a népi írók mozgalmában is részt vett, később szélsőjobboldali lett. 1944-ben nyugatra menekült. Később Romániában bujkált. 1947-ben elítélték háborús bűnösneként, majd 1950. évi szabadulását követően Visszatérés címmel verseskötete jelent meg 1954-ben. *Magyar Életrajzi Lexikon.* <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/06/308.html> (letöltés ideje: 2017. 04. 18.) Fėja Géza (1900–1978): író, publicista, szociográfus, kritikus, József Attila díjas. Az egyik leghatásosabb népi szociográfiai művet írta. Emellett a *Válasz* c. folyóirat egyik teoretikusa volt. 1937-ben a *Viharsarok* c. társadalomkritikus szociográfiája miatt perbe fogták, elítélték és tanári állásából elbocsátották. A Márciusi Front programjának egyik kidolgozója volt. Felfedezte Szabó Pált és Sinka Istyánt. Állandóan részt vett az erdélyi és felvidéki sajtó munkájában. *Magyar Életrajzi Lexikon.* <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03975/04229.htm> (letöltés ideje: 2017. április 18.)

A sarlóások és a magyarországi népi irányvonulú diákszervezetek közötti kapcsolatok további megnyilvánulása az ún. Ifjúsági Parlament megszervezésének a szándéka 1929-ben Magyarországon, ahol szintén a szociális feladatok szerint kívánták megtárgyalni a diákegység kialakításának esélyeit és a társadalmi problémák megoldásának programját.³³ Az Ifjúsági Parlamentet a BMT szervezte volna meg. Az akció azonban meghiúsult, mivel a bajtársi egyesületek visszautasították a részvételt, s Balogh Edgár szerint „megüzenték a Bartha Miklós Társaságnak, hogy abban az esetben, ha a parlament bármely határozata az ő irredenta és antiszemita elveikkel ellenkezik, hatszáz fokossal felfegyverzett diájkuk szétveri a gyűlést”.³⁴ 1929 novemberében Balogh Edgár az *Új Szó* hasábjain jelentette meg a *Diákpárlament és magyar jövő* c. cikkét, melyben a meghiúsult Ifjúsági diákpármentről és a magyarországi új nemzedék jelenlétéről értekezett: „A munkásság, a parasztság és az intelligencia, három mélyen a magyarság életébe vágó problémáját vitatták volna meg. Am a bajtársak észrevették a bajt: egy új nemzedék önálló útkeresését az Ifjúsági parlamentben!”³⁵

Itt érdemes arra is kitérni, hogy a Sarló nemcsak a hasonló ideológiájú magyarországi és erdélyi fiatalokkal tartott fent

³³ Brogyányi Kálmán a következőket írta a kezdeményezés kapcsán: „Az új nemzedék vágyai, bajai, problémái szólalának meg benne. Hozzjárulhatna az ifjúság egységes, tehát osztálytalan ideológiájának kifejlődéséhez, melyen keresztül az ifjúság megtehetné az esedékes történelmi lépést a haladás felé. [...] A cél: közös érintkezési felület megteremtése a különböző magyar osztályok között a magyar haladás érdekében.” Brogyányi Kálmán: Ifjúsági parlament alakul Magyarországon. *Vetés* 1929. szeptember, 7.

³⁴ Balogh, 1981. 164–165. Vö.: Balogh Edgár: Diákpárlament és Magyar jövő. Fokosok diktatúrája. *Új Szó*. 1929. november, 15.

³⁵ Folyt.: „»Megint itt van a forradalom szelleme!« – mondotta egy Turul bajtársvezér, és a parlament előkészítői kurucos üzenetet kaptak: A bajtársak visszautasítják az ifjúsági parlament meghívását, sőt a maguk embereinek meg is tiltják a parlament látogatását, de ha olyasmit határoz az ifjúsági parlament, ami antiszemita és irredenta gondokozásunkkal ellenkezik, hatszáz felfegyverzett diákkal elmennek és szétverik a gyűlést!” Uo. A legjelentősebb radikális-jobboldali szervezatként meg kell említeni a Turul Szövetséget, amely Magyarország legfontosabb egyetemi ifjúsági szervezete volt 1919 és 1945 között. Szélsőjobboldali eszméket vallott és a Horthy rendszert faji szempontból kritizálta. Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség. 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*. Máriabesenyő: Attraktor, 2012. Vö.: Borbándi, 1989. 309–310.

kapcsolatokat, de 1928-tól az erős baloldali elköteleződésű cseh és a szlovák mozgalmakkal is. Ide tartozott a Spolok socialistických akademikov (Szocialista Egyetemi Hallgatók Egyesülete) és annak élcsapata, a DAV.³⁶

A Sarló tagjai az 1929-től rendszeresen előadtak a szlovák szocialista értelmiség rendezvényein.³⁷ A Spolok socialistických akademikov pedig több gyűlését is a pozsonyi Sarló termében tartotta.³⁸ 1930-ra a sarlósok kapcsolatokat alakítottak ki a DAV több értelmiségi vezetőjével – Vladislav Clementissel és Ladislav Novomeskývel is.³⁹ Átaluk került összeköttetésbe a Sarló a csehországi Levá frontával (Baloldali Front), melyet a kommunista

³⁶ A Spolok socialistických akademikov 1927-ben alakult a Komenský Egyetemen. Első elnöke Mária Masárová, a vezetőségi tagok között volt Vladimír Clementis. A DAV a szervezet élcsapata volt. A szervezeten belül szlovák baloldali fiatalok előadásokat tartottak a materializmusról, a szocializmusról és az orosz irodalomról. A szervezet működését a rendőrség folyamatosan ellenőrizte. A Sarlóval és egyes cseh értelmiségi körökkel is együttműködtek.

Tomáš Černák: Sociálna situácia a politický konflikt vysokoškolského študentstva v 30. rokoch 20. storočia. *Forum Historiae*. 2015/2. http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/1273455/8_cernak.pdf (letöltés ideje: 2017. 01.16.)

³⁷ A Spolok socialistických akademikov tevékenységén belül például 1929 decemberében Peéry Rezső tartott előadást a szociális elemekről a magyar irodalomban. *Správa o činnosti Spolku soc. Akademikov za rok 1929/30*, 88/87. Slovenský Národný Archív (SNA) Policajné riaditeľstvo (PR) Prezídium. Spolok socialistických akademikov 1928–1938. MAT 16/4. 1932-ben a mozgalom vitaestjének előadói között szerepelt Balogh Edgár, Ferencz László, Jócsik Lajos, Kovács Endre, Peéry Rezső, Porzsolt László, Terebessy János. Erről ld. *Oznam programu diskusného večeru*, 88/181–184. SNA PR Prezídium. Spolok socialistických akademikov 1928–1938. MAT 16/4. *Zpráva o verejnom prednáškovom diskusnom večeru*, 88/224. *Zpráva o verejnej prednáške spojenej so všeštudentským prejavom*. Uo.

³⁸ Erről például ld. *Spolok socialistických akademikov sídlom v Bratislave. Zpráva o činnosti*. 88/144. SNA PR Prezídium. Spolok socialistických akademikov 1928–1938. MAT 16/4.

³⁹ Vladimír Clementis (1902–1952): Szlovák kommunista politikus, író és diplomata. A DAV baloldali lap szerkesztője. A 1935-től a Csehszlovák Kommunista Párt tagja. A csehszlovák–magyar lakosságcsere idején külügyminiszter. OSOBNOSTI.sk <http://www.osobnosti.sk/osobnost/vladimir-clementis-990> (letöltés ideje: 2017. 01.16.)

„mártírrá” vált Julius Fučík vezetett, aki később a Sarló pozsonyi kongresszusán is részt vett.⁴⁰

Kassák Lajos és a Munka-kör

Az 1929-es évben a Sarló ideológiai változásában – a szocialista értékek felé való tájékozódásban – fontos szerepe volt az érsekújvári születésű, 1926-ban bécsi emigrációjából hazatérve Budapesten letelepedő Kassák Lajosnak, a magyar avantgarde ikonikus alakjának. Kassák 1919-ben szembekerült a kommunistákkal, a szociáldemokrata ideológia állt hozzá a legközelebb.

A sarlósok 1929-től egyre gyakrabban emelték ki a parasztság mellett a munkásifjak társadalmi problémáit. A szocializmushoz való közeledéssel párhuzamosan egyre fontosabbá vált számukra Kassák Lajos személye. A fiatalokra először Kassák írásai és a *Munka* c. lapja hatott, amelyet a pozsonyi magyar szemináriumokon is előszeretettel olvastak.⁴¹ Az író több sarlós vezetőre hatással volt: néhányan közülük a *Munka* c. lap köré szerveződő csoportnak, az 1928 elején Budapesten megalakult ún. Munka-körnek is tagjai lettek, amely Kassák irányítása alá tartozott.⁴² Csáder László szerint, aki szintén a Kör tagja volt, a *Munka* köré gyűlt fiatalság elfogadta a

⁴⁰ Levá fronta: 1930 és 1938 között működő baloldali értelmiségi szervezet. Fő célja a szocialista kultúra propagálása, valamint az értelmiség és a munkásosztály közötti együttműködés elősegítése volt. 1930 és 1933 között kiadta a *Levá fronta* c. lapot is. Fő képviselői közé tartozott Julius Fučík, Vladislav Vančura, Stanislav Kostka Neumann. Encyklopedie Cojeco.

http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=52984&title=Lev%C3%A1%20fronta (letöltés ideje: 2017. január 16.)

Julius Fučík (1903–1943): cseh kommunista újságíróként működött. 1920-tól a CsKP tagja, 1921-től a *Rudé právo* és a *Tvorba* szerkesztője. 1943-ban a Gestapo kivégezte. ujszo.com <http://ujszo.com/cimkek/gondolat/2003/10/03/julius-fucik-hos-vagy-arulo> (letöltés ideje: 2017. január 16.)

⁴¹ Balogh, 1981. 115.

⁴² K. Horváth Zsolt tanulmányában kiemeli a körről, hogy abban fiatalok vettek részt. A mozgalom programja volt a baloldali társadalomkritika, valamint az avantgarde művészetszemléletének népszerűsítése. Ezenkívül pedig fontos volt számukra a munkáskultúrával való közösségteremtés. K. Horváth Zsolt: Kulturális vonzások és baloldali választások. A Munka-kör és a “társadalmi tér” kettős fogalma, 1928–1932. In: Bíró Annamária–Boka László (szerk.): *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolatháló, írócsoporthatóságok*. Nagyvárad – Budapest: Partium Kiadó – reciti. 2014. 257–270.

kassáki programot, amely távol tartotta magát a „közvetlen” politikától.⁴³ Egyik legfontosabb céljának viszont a társadalom átalakítását, megreformálását tűzte ki.⁴⁴

Balogh Edgár visszaemlékezése szerint „előbb Peéry Rezső, utána Brogyányi Kálmán is felcsapott Kassák-katonának”.⁴⁵ Kassáknak tehát fontos szerepe volt a szerveződés ideológiai fejlődésében. Balogh Edgár az ideológiai-politikai ellentétektől függetlenül szövetségesként el tudta fogadni a *Munkát*, ehhez azonban feltételeket szabott. 1929 januárjában levelet fogalmazott Kassáknak, amelyben amellet, hogy ígéretet tett lapjának terjesztésére, paradox módon Kassák törekvéseinek nemzetköziségét

⁴³ Csáder László (1909–1975): fényképész, tipográfus. A budapesti Országos Iparművészeti Szakiskola diákjaként Kassák Munka-köréhez kapcsolódott. A Sarló aktív tagja volt. 1936 és 1942 között Amszterdamban reklámgrafikus. Szlovákiai Magyar Adatbank. *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig*. <http://adatbank.sk/lexikon/csader-laszlo/> (letöltés ideje: 2017. 04. 18.) A Bartók konzul által 1929 végén a magyar külügyminiszterhez juttatott, a felvidéki fiatalok tevékenységét központba állító feljelentés is azt igazolta, hogy Csádernek fontos szerepe volt a *Sarló* és a Kassák Munka-köre közötti kapcsolatok fenntartásában. Ugyanazon jelentés a Sarló és a budapesti 100% c. folyóirat közötti kapcsolatokról is beszámolt, amely az illegális Kommunisták Magyarországi Pártjának a lapja volt 1927 és 1930 között: „Élénk összeköttetésben állnak a budapesti Bartha Miklós Társasággal, amelynek az elnöke Fábíán Dániel dr. az 1929. évi érsekújvári diákkongresszuson igen furcsán beszélt Magyarországról. Kapcsolatuk van a szegedi Bethlen Gábor Körrel és a budapesti »100 %« c. folyóirattal.” *A »Sarló« nevű radikális diákegyesület*. 1929. december 20. MNL OL K63 1930-7/44 207/pol.

⁴⁴ Csáder László: Kassák Lajos Munka-köre. *Vetés*, 1929. szeptember, 6.

⁴⁵ Balogh, 1981. 115. Brogyányi Kálmán (1905–1978): műkritikus, publicista. A Sarló mozgalom tagja. 1938-at követően Szlovákiában maradt, a pozsonyi magyar könyvtár vezetőjeként tevékenykedett 1939 és 1942 között, a szélsőjobboldali ideológia irányába tájékozódott. Részt vett a *Magyar Szó* c. németbarát lap szerkesztésében, ezért később elítélték. Miután 1947-ben a munkatáborból sikerült megszöknie, Ausztriába menekült. 1954-ben az Egyesült Államokba emigrált. Fónod, 1997. 42–43. Peéry Rezső (1910–1977): publicista, kritikus. A Sarló tagja volt. 1938-at követően a Szlovák Köztársaságban maradt. Ekkor Szalatnai Rezsővel együtt a kisebbségi magyar irodalom és sajtó etikai kereszténységre alapozott antinácizmusának fő alakítójává vált. Később Magyarországra távozott, Magyaróváron és Sopronban tanított. 1956-ban Stuttgartban telepedett le. A Szabad Európa Rádiónak is rendszeresen dolgozott. Uo. 250–251.

kifogásolta: „*A Munka nem az a folyóirat, mely a mi diáktömegeinket aktív értelmi munkába fogná. [...] A Munka a [...] nagy diáktömegek számára idegen. Idegen azért, mert nemzetközi horizontot ad, nem pedig a közvetlen magyar részletmunkát.*”⁴⁶

Ebben közrejátszott, hogy a csehszlovákiai viszonyok között a magyar szociáldemokrácia kormányfüggvény volt, amelytől Balogh távol kívánta tartani a Sarlót.⁴⁷ Maga Balogh is utalt rá, hogy ekkor megállhatott volna a Sarló a kommunizmus felé vezető úton, de ezt a mozgalom vezetője megakadályozta. A csehszlovák demokrata irány nem jelenthetett volna megoldást, de szociáldemokratákként egy saját út kifejlesztése – pl. egy jó magyar szociáldemokrácia Csehszlovákiában – valószínűleg több hozadékkal járt volna. Peéry véleménye szerint a „faji triász” irodalma után a fiatalság a társadalmi kérdések újszerű megközelítésmódját tanulta Kassáktól: „*Mit tanult tehát a polgári fülnek még mindig kellemetlen hangzású Kassák-tól az ifjúság? A magyar adottság és hivatás mély lírai érzékelése és a szükséges destrukciók után a lehiggadást, az építő munka fanatikus szeretetét, a szaktudás megszerzésének vágyait.*”⁴⁸ Eszerint a nagy népi írók a radikális társadalomértelmezésre hajthatták a sarlókat, a munkásmozgalmi Kassák pedig a polgáriassult szemléletre.

Mindenesetre Balogh Edgár szerint a Kassák-hatás a mozgalomban a szocializmus ideiglenes formáját jelentette csupán. A Sarló vezetőjének 1945 utáni értelmezése szerint tehát a szociáldemokrácia a kommunizmus előkészítője, előzménye volt csupán. Valójában azonban éppen az ellentéte. Ezzel együtt ő is érzékelte az író hatását a fiatalokra, még ha ezt véleménye szerint később a mozgalom meg is haladta: „*Két ív – Kassák művészpályája és a mi fejlődésünk – metszette egymást, s ezen a tényen mit sem változtat, hogy később túljutottunk Kassákon, és éppen a szocializmus nevében ráztuk le magunkról hatását.*”⁴⁹ Ez az idézet is jól jelzi, hogy Balogh visszaemlékezései jórészt utólag konstruáltak

⁴⁶ Balogh, 1981. 117.

⁴⁷ Ehhez ld. Simon Attila: *Az elfeledett aktivisták. Kormányparti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban.* Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2013.

⁴⁸ Peéry Rezső: *Magyar Mesterek. Vetés* 1929. április, 6. Vö.: Balogh, 1981. 129–130.

⁴⁹ Balogh, 1981. 134.

meg a mozgalom töretlen eszmei fejlődését, amely a keresztényi, cserkész gyökerektől a homályos nép- és társadalomszolgálatként felfogott etnográfiai szocializmuson át tudatosan vezetett el a radikális baloldaliság, a kommunizmus vállalásáig. Ezen az úton Kassák természetesen csakis múltó epizód lehetett. A Sarló vezetőjének emlékirata szerint tehát a pozsonyi Kassák-esten vált magától értetődővé a Sarló nyíltan szocialista elköteleződése.⁵⁰ Persze nem csupán Kassák személyének volt hatása a fiatalok baloldali orientációjában, de Fábry Zoltánnak, később pedig az emigráns Balázs Bélának is, aki 1931-ben a Sarló hívására Pozsonyba érkezett.⁵¹ S jóllehet a kezdettől fogva sokszínű, sokféle meggyőződésű tagból álló Sarló fő irányának kétségkívül bekövetkezett baloldali fordulatát aligha lehet egyetlen eseményhez kötni, Kassák szerepe és jelentősége valószínűleg azért válhatott Balogh számára vízváltássá, mert a szlovenszkoói magyar kommunisták, Fábry Zoltán részéről is egyre nagyobb nyomás nehezedett a csoport vezetőjére annak érdekében, hogy a fiatalok számoljanak le a különböző nép-nemzeti illúzióikkal. És éppen a Kassák által felkínált, harcoss proletár-szemléletű alternatíva már egyértelműen túlmutatott a Gombaszögön képviselt, Fábry Zoltán által etnográfiai szocializmusnak nevezett irányon és az etikai szocializmus felé, nemzeti irányból a nemzetköziség irányába mozdította Baloghot, s vele együtt a csehszlovákiai kommunista

⁵⁰ Uo. 1929. május 25–26-án bemutatkozó estet, majd szerzői matinét tartott Kassák Lajos és felesége, Simon Jolán a pozsonyi Primáspalotában. A Kassák-estről bővebben ld.: Kassák Lajos érdekes bemutatkozása Pozsonyban. A *Nap*. 1929. május 28. 8.

⁵¹ Fábry Zoltán (1897–1970): író, publicista, és irodalomkritikus. Az első irodalomszervezők közé tartozott a csehszlovákiai magyarság körében. Több induló magyar lap munkatársa volt. Később az *Út* c. lap szerkesztője. Kommunista ideológiát vallott, 1931-ben a kommunista párt jelöltje. A sarlósok ideológiai változásaira 1928 után komoly hatást gyakorolt. Fónod, 1997. 81–83. A Sarló és a munkásság közötti kapcsolatok erősítésében közrejátszott Balázs Béla emigráns író előadása, amely abból a szempontból is fontos volt, hogy ekkor nyílt meg első alkalommal a Sarló az ifjúmunkásoknak és pozsonyi kommunista értelmiségnek. Balogh, 1981. 256. Balázs Béla (1884–1949): író, költő filmesztéta, színész. Bécsben, Berlinben, majd Moszkvában élő emigráns marxista gondolkodó. A Magyar Irodalom Arcképcsarnoka. <http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/balazsb.htm> (letöltés ideje: 2017. április 30.)

értelmiséggel, illetve a magyarországi baloldallal rokonszenvező társait.

A későbbiek során Jócsik szerint Kassák hatása egyre kevésbé volt érezhető a nemzedék körében, ami nemcsak a Sarló radikalizálódásával, de Kassák irodalmi irányváltásával is kapcsolatba hozható.⁵²

A Sarló felbomlása és a magyarországi kapcsolatok átalakulása

Az 1930. március 15-ét követően a fiatalok kapcsolatrendszerében is változások következtek be. Az ún. „koszorú-affér” során ugyanis két sarlós küldött – a nemzeti ünnep alkalmából – a dunai népek színeivel és vörös szalaggal díszített koszorút akart elhelyezni a pesti Petőfi-szobron, de a budapesti rendőrség ezt megakadályozta.⁵³ A sarlósok ezután Brogyányi Kálmánt küldték a két megbízott után, akinek azt javasolták, hogy végül Táncsics Mihály sírjára tegye le a koszorút.⁵⁴ Brogyányit Farkas István szociáldemokrata országgyűlési képviselő is kikísérte a Kerepesi temetőbe, és a Táncsics-sír talapzatára helyezték a koszorút.⁵⁵ Miután a koszorú-affér a magyarországi országgyűlés elé

⁵² Erről ld. bővebben Jócsik Lajos: *Hazatérés tájékozódás*. Pécs: Janus Pannonius Társaság, 1942, 42.

⁵³ A pesti rendőrség állítólag a jobboldali bajtársi szervezetekkel szemben biztonságosabbnak ítélte, ha a fiatalok elállnak a tervüktől. A két sarlós küldött mindesetre aláírta az erről szóló reverzálist. „*Koszorú affér*”. *A pozsonyi Sarlósok nem koszorúzhatták meg a budapesti Petőfi-szobrot*. DDM SGy DS. X. 86. 247.1. Vö.: Balogh, 1981. 182.

⁵⁴ Brogyányi Kálmán (1905–1978): műkritikus és publicista. A Sarló vezető tagja volt. A *Vetés* c. sarlós röpirat szerkesztője. 1931-et követően konfliktusai adódtak a radikalizálódó mozgalommal. Nem csatlakozott a kommunista irányvonalhoz, ekkor inkább szociáldemokrata elveket vallott. 1938-at követően Szlovákiában maradt és a szélsőjobboldali ideológia irányába tájékozódott. Fónod, 1997. 42.

⁵⁵ Az eseményről a magyarországi parlamentben is szó esett Szcitovszky Béla belügyminiszter és Farkas István szociáldemokrata politikus szökváltásaiban, aki interpellációt nyújtott be a koszorúzás megakadályozása miatt. Az országgyűlés képviselőházának 370. ülése alkalmából 1930. március 19-én, szerdán Farkas István ugyanis kérdőre vonta a kormányt, ezzel együtt a rendőrséget, mivel nem engedélyezte a Petőfi-szobor megkoszorúzását a fiataloknak. Szcitovszky Béla, reagálva a szociáldemokrata képviselő szavaira, a sarlósokról kifejtette kritikus

került, az ügy nagy nyilvánosságot kapott Csehszlovákiában és Magyarországon is. S a nemzedék balratolódásával párhuzamosan része volt a magyarországi diákmozgalmak egy részével szemben megfigyelhető elhidegülésnek. Ennek persze már voltak előzményei: például ellentétek az irredentizmus, illetve a revízió kérdéséről.⁵⁶

Természetesen mindez a magyarországi csoportok ideológiai változásával is összefüggött. Hiszen, amíg a sarlós vezetés nagy része Balogh Edgárral az élen átitatódott a kommunista dogmákkal és nyílt fordulatot hajtott végre, addig az ideológiailag sokszínű és vegyes összetételű BMT is folyamatos változáson ment keresztül, s jobboldali irányt vett. 1930 őszén a belső ellentétek következtében, különösen a nemzetiszocialista csoport térhódítása miatt kivált a társaságból Fábrián Dániel és köre.⁵⁷ A Sarló vezetői 1931-et követően pedig már egyre inkább a kommunistákkal összeforruva működtek, majd a mozgalom 1934-ben végleg felbomlott.⁵⁸ Bár a

véleményében, hogy a mozgalomnak nincs jelentősége, és a cseh propaganda eszközeinek tekintette a fiatalokat. Erről ld. bővebben: „Koszorú affér”. *A pozsonyi Sarlósok nem kuszorúzhatták meg a budapesti Petőfi-szobrot*. DDM SGy DS. X. 86. 247.1.

⁵⁶ Az Ifjúsági Parlament meghiúsulása után a fiatalok a Múzeum kávéházban gyülekeztek. Itt került sora arra a vitára, melyről Balogh Edgár a következőket írta: „Több felszólaló ezeréves történelmi előjogok alapján a pontos régi államhatárokat kívánta vissza, s magát a társadalmi haladást, a szociális kibontakozást, a harcot a tőke ellen is csak a feldarabolt történelmi állam helyreállítása végett vélte szükségesnek. Elképedtem. Ezeknek a fiataloknak fogalmuk sem volt arról, hogy a szlovák népnek is van történelmi öntudata, s a maga módján akar élni.” Balogh kiemelte, hogy elsősorban a Wesselényi Reformklub tagjai szóltak a revízió szükségessége mellett. Balogh, 1981. 167.

⁵⁷ A csoportból kilépett: Fábrián Dániel, Simon Andor, Lakatos Péter Pál, József Attila, Kodolányi János, Olt Károly, Halmos Béla, Vass László, Gál István, Gunda Béla. Kovács Endre: *Emlékirat és napló*. Petőfi Irodalmi Múzeum (továbbiakban PIM). Kovács Endre hagyatéka. Vö.: Borbándi, 1989. 122.

⁵⁸ Sándor László Boross Zoltánhoz intézett levelében a következő sarlósokat sorolta a Csehszlovák Kommunista Párt tagjai közé 1945 előtt: „Balázs András, Balogh Edgár 1935-től /a munkásmozgalomban 1931-től vesz részt, Horváth Ferenc 1949. II. 1.-ig, Ferencz László, Morvay Gyula, Zsolt László, Terebessy János, Terebessy Károly, Peéry Rezső, Dömötör Teréz, Feldmár Zoltán, Lőrincz Gyula, Csemiczky László 1929-től, Ilku Pál, Sándor László 1935-től, Szőke Lőrinc, Fejér István, Jócsik Lajos – 1956 októberéig, Wenger János, Blüh Irén, Száraz József.” Azonban Sándor megállapítását is kritikusan és fenntartásokkal kell kezelnünk, hiszen Sándor maga is kihangsúlyozza a dokumentumnak, hogy a

fiatalok többsége nem szakított végleg baloldali nézeteivel, a kommunisták közül sokan rövid időn belül szélsőbaloldali ideológiájuk revízióját hangoztatták.⁵⁹ A mozgalom felbomlását követő ideológiai szétfejlődés mindenesetre hozzájárult a generáció szétszóródásához, amely már kb. 1936-tól – a nemzeti egységesülés beindulásától – megkezdődött, s az 1938-as első bécsi döntés után következett be véglegesen.⁶⁰ Az 1930-as évek második felében zajló egységesülés folyamatában közrejátszott a külpolitikai helyzet és a csehszlovák nemzetiségi politika kudarcai is. Ennek a jele volt az is, hogy végül még a magyar szociáldemokrata képviselők is arra hívták fel a tagokat, hogy lépjenek be az Egyesült Magyar Pártba, amelynek 1936-os megalakulása szintén a nemzeti egységesülést igazolta a csehszlovákiai magyarok körében. Ebben a folyamatban a sarlósok is részt vettek.

Jócsik elbeszélését igazolja a nemzedék magyarországi kapcsolatainak a folytonossága a Sarló felbomlását követően. Hiszen a magyarországi értelmiséggel kialakult kötődések a mozgalom felbomlását követően sem szűntek meg, s a személyes kapcsolatokban folytatódtak. Ezt elsősorban azokkal a magyarországi népi írókkal való kapcsolatok fenntartása jelentette, akikkel a sarlósok már korábban szoros barátságot alakítottak ki.

névsor nem tekinthető véglegesnek. *Sándor László levele Boross Zoltánhoz.* Budapest, 1987. február 12. DDM SGy DSX. 86. 1154. 1.

⁵⁹ Közéjük tartozott Peéry Rezső, Jócsik Lajos, Porzolt László és Dobossy László is. Peéry Rezső Fábry Zoltánnak címzett levelében is utalt a fiatalok marxista irányultságának „krízisére”: „*Szeretnénk egyszer személyesen beszélgetni veled a mi /Jócsik, Porzolt, Dobossy/ fejlődésünkről és célkitűzéseinkről, a marxizmus aktuális revíziójáról.*” *Peéry Rezső levele Fábry Zoltánhoz.* Pozsony, 1935. február 9. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Szlovákiai Magyarok Levéltára. (továbbiakban FKI SZML) Fábry levelezés. Erre mind Jócsik Fábryval való levelezése, mind Peéry Rezső Fábry Zoltánnak 1937-ben írott levele rávilágítanak a jobbról induló, nemzeti egységesítés céljából szerveződött *Új Szellemben* való munkásságuk kapcsán, amely folyóirat munkájába több sarlós is bekapcsolódott. Fábrynak a következőket írja Peéry: „*Szeretnék most védelmi érvelés helyett csak arra kérni, ne hidd, hogy erkölcsi alapállásom megváltozott: az Istenünk ugyanaz, csak a rítusunk más.*” Peéry Rezső levele Fábry Zoltánhoz. 1937. szeptember 10. Pozsony. FKI SZML. Fábry levelezés.

⁶⁰ Ehhez ld. Jócsik Lajos: Sellyei József. *Kelet Népe.* 1941/6. 9.

A magyarországi kapcsolatok egyik fontos motivációját adta a nemzedék népi irányú irodalmi érdeklődése. Ez megfigyelhető például az irodalomtörténész Kovács Endre esetében, aki az 1930-as évek elejétől jó viszonyt ápolt Kodolányi Jánossal és 1934-től már a pesti írók körében is ismertté vált a neve.⁶¹ Kodolányi János egyébként a népi írók – ideológiailag szétartó, szélsőjobbaldaltól a szélsőbalig erő – mozgalmán belül ekkor a centrumtól jobbra állt.⁶² A sarlósok egy része már a visszacsatolást megelőző időszakában rendszeresen látogatta Pesten a Pilvaxot vagy a Japán Kávéházat, hogy írói körökkel találkozzék. A népi mozgalom Kovácsnál is erősebben érezte hatását Jócsik esetében, aki a kolozsvári *Korunk* révén kialakított baloldali, kommunista kapcsolatrendszerét számolta fel fokozatosan a Móricz Zsigmonddal kiépített kapcsolatok hatására.

Boross Zoltán például szintén megjegyezte, hogy ennek a barátkozásnak a keretét adta a Márciusi Front, amely sokat merített a Sarló nézeteiből.⁶³ Például a Duna-konföderációs tervet.⁶⁴ Boross azt

⁶¹ Azt írja visszaemlékezésében: „1932 nyarán sűrűn voltam együtt Kodolányi Jánossal, aki Rákospalotán szálláshoz közel lakott. Szerény lakást bérelt, egy terasszal, ott römiztünk esténként megbeszélve az irodalmi élet eseményeit. Szerdán a Japán kávéházba mentünk, a délutáni vonat vitt Pestre s este tértünk haza. Ennek a baráti együttlétnek csak egyetlen mozzanata kívánczik de: az az ösztönzés, melyet Kodolányitól írói munkásságom folytatására kaptam.” Kovács Endre: *Emlékirat és napló*. PIM Kovács Endre hagyatéka.

⁶² Papp, 2012. 137–140.

⁶³ „Gyűlölködés helyett összefogás”. *Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez*. (Molnár Imre összeáll.) Somorja: Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2016. 38. Boross Zoltán (1906–1998): publicista, levéltárszervező. A Sarló alapítói közé tartozott. 1938-at követően Magyarországhoz került, a *Felvidéki Magyar Hírlapban*, valamint a *Magyarországban* publikált. A debreceni Déri Múzeum Sarlós Gyűjteményének szervezője. Fónod, 1997. 40. Vö.: Vigh, 2008.

⁶⁴ Az sarlósok a kisebbségi problémák megoldására 1928 második felétől kezdve előbb szórványosan, 1929-ben pedig már állandó jelleggel tematizálták a nemzetállami elgondolásokkal szemben azokat a kelet-európai konföderációs elképzeléseket, amelyeknek a megvalósításában a kisebbségi magyarság számára közvetítő „híd szerepet” követeltek. A fiatalok nemcsak Jáksi Oszkárt, de Kossuth Lajost is példának tekintették dunai konföderációs elképzeléseikben. Boross Zoltán 1930 márciusában a *Nap* hasábjain kifejtette, hogy a 19. századi politikus elveitől eltérően a fiatalok saját helyzetükre vonatkoztatott dunai konföderációban gondolkodnak, mely az államkonföderáció helyett az egyes

is megemlítette, hogy a magyarországi népiek közül Féja Géza, aki egyébként a szlovenszkói *Magyar Írás* c. lap főmunkatársa volt, többször is járt ebben az időszakban Pozsonyban és Rimaszombatban a kisebbségi értelmiség kapcsolatainak szélesítése érdekében.⁶⁵

A sarlós nemzedék és a magyarországi népiek kapcsolatrendszere a „visszatérés” után

Ahogy arra már korábban utaltunk, a sarlósok nagyrésze a mozgalom felbomlása után néhány évvel részt vett a nemzeti összezáródás folyamatában.⁶⁶ Ezt igazolja a Szvatkó Pál által létrehívott *Új Szellem* c. folyóirat köré tömörült sarlós társaság. Az új lap a szlovenszkói magyar szellemi élet egységesülését szolgálta; Szvatkó a sarlósok közül meg tudta nyerni Vass Lászlót, Peéry Rezsőt, Duka-Zólyomi Norbertet és Bólya Lajost is. Ebben az időszakban tehát az egykori mozgalom tagjai, adott esetben például a volt proházásokkal, illetve más ifjúsági csoportok tagjaival együttműködve cselekedtek. 1938-at követően a fiatalok közül többen állami funkciót vállaltak, amely ugyancsak a kormányzat iránti lojalitást feltételezett. Közéjük tartozott az érsekújvári királyi járási bíróságnál ügyészként működő Dobossy Imre vagy az érsekújvári királyi ügyészség vezetőjeként tevékenykedő Bólya Lajos.⁶⁷ Ezt húzza alá, hogy Berecz Kálmánnal együtt mindketten az Egyesült Magyar Párt tagjai lettek.⁶⁸

nemzetek – magyarok, románok és szlávok – között megvalósuló konföderációt jelenti. Boross Zoltán: Kossuth Lajos dunai konföderációja és az új nemzedék. *A Nap*. 1930. március 23. 8.

⁶⁵ Vendégségben Masaryknál. Interjú Boross Zoltánnal. In: Molnár Imre (összeáll.): „Gyűlölködés helyett összefogás”. *Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez*. Somorja: Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2016. 37.

⁶⁶ A fogalomról ld. Bárdi Nándor: Összezárkózás és szétfeljlődés. Kísérlet a magyar kisebbségek történetének periodizációjára. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. Budapest: TLA, 2004. 251.

⁶⁷ A miniszteri tanácsos (a miniszterelnök rendeletére) Bólya Lajos védelmére kelve kiemelte “nemzeti szempontból” való megbízhatóságát: *“Bólya kir. Ügyész tudomásom szerint a Csehszlovákia felszámolását megelőző egy-két esztendőben nemzeti szempontból kifogásolható cselekedete nem követett el, sőt a felvidéki magyarság kultúrmozgalmaiban tevékeny részt vett”*. Bólya Lajos érsekújvári

Az 1938-as bécsi döntést követően a sarlós vezetők jórésze – pl. Jócsik Lajos, Kovács Endre, Dobossy László, Dobossy Imre, Boross Zoltán, Vass László stb. – Magyarországra került – illetve lakóhelyük, illetőségi helyük odacsatoltatott, vagy ők maguk olyan helyre települtek, amelyet visszacsatoltak.⁶⁹ A nemzedék másik része – pl. Brogyányi Kálmán, Peéry Rezső, Szalatnai Rezső – ugyanakkor a „második kisebbségi” sorsot is vállalta.⁷⁰

A bécsi döntés után megváltozott körülmények gyökeres változást hoztak a fiatalok életében.⁷¹ Jócsik Lajos például kifejtette, hogy „a hazatérés fordulataiban elvesztettük egymást szem elől. Mindegyikünknek elég volt korunk derekán új életre készülödni s a kisebbségi életben alaposágot tanultunk ebben a tekintetben, mely

kir. ügyész. Budapest, 1941. december 30. MNL OL K 28 1941 – P – 26829 – 20 cs. 608. 26829 M.E.II. 1941.

⁶⁸ Filep Tamás Gusztáv: A „felvidéki szellem”ről és utóéletéről. *Limes*, 2007/2. 105.

⁶⁹ Dobossy Imre (1908–1981): publicista. A Sarló alapítói közé tartozott. 1934 és 1944 között Érsekújvárott ügyvéd, majd 1945 után Budapestre költözött. 1946 és 1948 között a szlovákiai áttelepítettek újságjának, az *Új Otthon* munkatársa, 1948-tól nyugdíjazásáig az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda lektora, majd igazgatóhelyettese volt. Fónod, 1997. 67. Dobossy László (1910–1999): irodalomtörténész, műfordító, szótáríró. A Sarló alapítói és vezetői közé tartozott. 1936 és 1939 között a kassai magyar gimnáziumban tanított, majd 1939-től Párizsban élt. 1945–50 között a párizsi Magyar Intézet tudományos munkatársa, majd igazgatója volt. 1950 és 1980 között egyetemi oktatóként működött Budapesten. A cseh–magyar kapcsolatokkal és a francia irodalommal foglalkozott. Uo. 67–68.

⁷⁰ Természetesen a Szlovák Köztársaságban maradt magyar értelmiség számára is fontos maradt a népi írói mozgalom tagjaihoz való további kapcsolódás. Jócsik, 1942. 22. Szalatnai Rezső (1904–1977): kritikus, irodalomtörténész, író. A Sarló majd a szociáldemokrata párt tagja volt. 1938-at követően a Szlovák Köztársaságban maradt. Peéryvel együtt lapszerkesztőként működött az új államban, valamint a magyarság nemzetiszocializmust elutasító egyik szellemi vezetője volt. Később Magyarországra került, ahol a cseh–magyar és szlovák–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatokkal, a Felvidék magyar kulturális hagyományaival foglalkozott. Fónod, 1997. 292–293.

⁷¹ Jócsik Lajos például Selleyi József halála kapcsán megjegyezte, hogy a mozgalom felbomlását követően találkozásaik alkalmával érződött, hogy „egyalombéliek” voltak. Nemzedéki szempontból nagyobb törést jelentett számukra az 1938-as visszacsatolás időszaka. Jócsik Lajos: Selleyi József. *Kelet Népe*, 1941/6. 9.

felemészti mind az erőnk”.⁷² Ugyanakkor azt is megjegyezte, hogy a szétszóródás ellenére mindig is hasonló úton haladtak tovább. Ennek keretét elsősorban a magyar népi ideológia adta számukra: „*Ha szétszóródtunk is egymás mellől, egy dologban mindig egymás mellett maradtunk. Abban maradtunk egymás mellett, ami fiatal életünk célja volt: előbb a kisebbségi magyarság népi egységének, a hazatérés után pedig a magyar nép életének egységes és kiegyensúlyozott felépítése.*”⁷³ A Magyarországhoz került volt sarlós értelmiség tehát ebben a válságos időszakban még szorosabbra vonta kapcsolatait a népiekkel. Boross Zoltán is megemlítette, hogy nemcsak 1938 előtt, de a visszatérést követően felvidéki társaihoz hasonlóan ő is rendszeresen látogatta a budapesti kávéházakat a népi írókkal való találkozás céljából.⁷⁴ A Pozsonyból Érsekújvárra települő Kovács Endre esetében szintén a népiekkel való intenzív kapcsolatépítés időszaka következett a visszacsatolást követően. Azt is meg kell említeni azonban, hogy nemcsak a beszűkült kisebbségi keretek között maradt magyarságnak, de a nemzedék visszatért tagjai számára is válságos időszakot jelentettek az első évek az új keretek között.⁷⁵ A visszatérés önfeledt örömét és a magyarországi szellemi

⁷² Uo. Jócsik Lajos (1910–1980): szociológus, publicista, író. A Sarló alapító és vezetőségi tagja, a szociográfiai vándorlások egyik fő szervezője. 1938 után Budapestre költözött és aktívan bekapcsolódott a népi írók mozgalmába. 1940 és 1942 között a *Kelet Népe* szerkesztője, majd 1945–48 között a Nemzeti Parasztpárt egyik vezetője volt. Ezenkívül a csehszlovák–magyar lakosságcsere irányította a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság vezetőjeként. Később politikailag nemkívánatos személy lett és kiszorult a közéletből. Fónod, 1997. 144–145.

⁷³ Jócsik Lajos: Selleyi József. *Kelet Népe*. 1941/6. 9.

⁷⁴ „A Belvárosi Kávéházban volt a tanyája a felvidékieknek. A szállodánk pedig a Pannónia volt, ott szálltunk meg, ottan már vártak bennünket olyan barátok, akiket már ismertünk, Féja Géza, Illyés Gyula, Kovács Imre, ezekkel barátkoztunk.” Vendégségben Masaryknál. Interjú Boross Zoltánnal. In: Molnár Imre (összeáll.): „Gyűlölködés helyett összefogás”. *Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez*. Somorja: Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2016. 37.

⁷⁵ „De a melankólia hidrája [...] már gyötrő honvágy alakjában fojtogatott az utazás előtti percekben, majd a vonaton. Még jóformán el sem hagytam Pozsonyt, amikor már belém döbbsent a kérdés: *élhetek-e én e város nélkül? [...]El kell tehát hagynom a várost, mely felnevelt, melyben 27 év alatt minden megtörtént velem [...]. De mégis el kellett válnom a várostól, nem is egy okból.*

életről alkotott, sok esetben idealizált képet ugyanis csakhamar felváltották a realitások – a magyar szellemi élet konfliktusaival való szembesülés, mely nem könnyítette meg a beilleszkedést a nemzedék számára.⁷⁶

Jócsik Lajos például arról panaszkodott Móriczról írott cikkében, hogy a nemzedék hazatérésének az első időszaka komoly válságot jelentett a Felvidék visszatért értelmisége számára, melyben közrejátszott a szélsőjobboldali ideológia korabeli térnyerése, s a népi nemzedék visszaszorulása is: „*A népi minőségű szellemek rettenetesen szétszóródtak és sokan elhallgattak. Állíthatom, hogy a felvidéki népi minőségű nemzedékből egyedül, egymagam szoltam a folyóiratokban s a lapokban, annak ellenére, hogy sokszor üzenték: jobb lesz hallgatni, vagy teljesen elhallgatni. Az oroszlán barlangjában éltem s egy egész nemzedék igazáért viseltem az ütleget. A felvidéki társakat elvesztettem, az anyaországiakat pedig nem lehetett megtalálni, rettenetesek voltak az első évek.*”⁷⁷ Ebben az időszakban nemcsak a visszacsatolás nehézségei érintették a volt sarlóst, de a népi mozgalomban felmerülő ellentétek is a bizonytalanság érzését keltették benne.⁷⁸ A népi mozgalom krízisei

Huszonhét éves lettem, még mindig ott éltem anyámmal a gyermekkori környezetben, ezernyi megkötöttség közepette. Mintha újból és újból levágták volna a szárnyamat, nem tudtam repülni. [...] Ahogy egyre távolodtam Pozsonytól, ahol elveszett a ködben a vár, a Dóm sziluettje, úgy vált bennem mind tudatosabbá, hogy az én életemben is véget ért, lezárult egy korszak.” Kovács, 1981. 393–395. Vö.: Jócsik 1942.

⁷⁶ Ehhez ld. Filep Tamás Gusztáv: Két előadás a visszatért magyarokról. In: uő: *A humanista voksa. Írások a csehszlovákiai magyar kisebbség történetének köréből 1918–1945.* Pozsony: Kalligram, 2007. 187–221, Simon Attila: *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei.* Budapest: Jaffa Kiadó, 2014.

⁷⁷ Jócsik Lajos: *Esztendeig vele – esztendeig nélküle (Móricz Zsigmondról).* Sorsunk, 1943/9. 666.

⁷⁸ 1941-ben közölt cikkében például a Márciusi Front felbomlásáról panaszkodott. Visszatért magyarként különleges megpróbáltatást jelentett számára a magyar írók kritikai megítélése. Azt írta: „*Amint olvasom a cikkeket, a kritikákat és válaszokat, egyre erősebben érzem, hogy nem tudom elfogadni egyik álláspontját sem úgy, hogy szövetségre léphessek vele a másik ellen. Nem tudom ezt megtenni, mégpedig többféle okból. Én hűszerszandós kisebbségi sorból jöttem haza s csak két esztendeje élek itt Budapesten. Nem tudom még elfelejteni a kisebbségi élet iskoláját, mely arra tanított, hogy íróban elsősorban művén keresztül keressem az emberi értékeket s így határozom meg a magam emberi*

miatt Jócsik az új kereteket szinte egyfajta kényszeres „belső emigrációként” élte meg.⁷⁹

A sarlósok számára a visszacsatolást követően kulcsszerepe volt Móricz Zsigmond személyének, aki a nemzedék magyarországi integrálódásában is segítséget jelentett. Dobossy László például kiemelte, hogy Móricz 1938-ban felkereste őt Kassán és felajánlotta neki segítségét az igazoltatása körül felmerülő gondok kapcsán, melynek éppen Dobossy sarlós-múltja volt a legfőbb oka.⁸⁰ Balogh Edgárt, akit rendezetlen állampolgársági ügye miatt 1935-ben Romániába utasítottak ki Csehszlovákiából, már a Sarló mozgalom működése alatt is szoros kapcsolatok fűzték Móriczhoz. Kovács Endre szerint „Móricz Zsigmonddal való barátságát arra akarta felhasználni, hogy részt nyisson az ifjúsági mozgalom számára a Nyugatnál is”.⁸¹ 1940-től pedig folyamatosan levelezett Móricz Zsigmonddal, aki megbízta őt a *Kelet Népe* c. folyóirat erdélyi népszerűsítésével, amelynek 1941-től erdélyi szerkesztője lett.⁸²

Ahogy arra már korábban is utaltunk, a sarlós nemzedék tagjai közül a visszatérést követően a legintenzívebb kapcsolata Móricz

viszonyát is hozzá”. Jócsik Lajos: Jegyzetek. Justh Zsigmond naplója körül. *Kelet Népe*, 1941/5. 7.

⁷⁹ „A nemzedék, a csoport, a front vagy arcvonala csak papíron volt meg, tág szellemi keretet jelentett, társas együttést és személyes ösztönzést, a szellemi ember számára annyira fontos közeget, mely éppen a legnagyobb veszély, a magányosodás ellen nyújt védelmet, ezt a keretet nem találtam sehol. A mi mozgalmunk szétesett, az anyaországit szétfűtták kívülről portált hatások, szinte számot kellett vetni a belső emigráció kényszerével.” Jócsik Lajos: Esztendeig vele – esztendeig nélküle (Móricz Zsigmondról). *Sorsunk*, 1943/9. 666. Vö.: Uő: 1942, 24.

⁸⁰ Ezenkívül Szabó Zoltánt, a népi csoport egyik kiemelkedő tekintélyét is megemlítette az interjúban, akivel egy közös tanulmányúton is részt vett Párizsban. Gyűlölet helyett megértéssel. Interjú Dobossy Lászlóval. Molnár Imre (összeáll.): „Gyűlölködés helyett összefogás”. *Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez*. Somorja: Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2016. 100.

⁸¹ Kovács Endre: Emlékirat és napló. PIM Kovács Endre hagyatéka.

⁸² Balogh a lappal az 1937-es Vásárhelyi Találkozó frontját is fel akarta újítani. Célként pedig a közös népi munkát tekintette az erdélyi magyarság felemelése érdekében. Balogh Edgár – Móricz Zsigmondnak. Erről ld. Tasi József (vál.): *Móricz Zsigmond, a Kelet népe szerkesztője. Levelek I.* Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 1988. 188–189.

Zsigmonddal és a népi írókkal Jócsik Lajosnak volt, aki szintén Budapestre költözött. Ő nemcsak a népi írók mozgalmához társult, hanem a Revíziós Ligában is tevékenykedett, illetve Móricz Zsigmond *Kelet Népe* c. lapjának a szerkesztője volt 1940 nyarától 1942 elejéig. Móriczsal kötött barátsága hozzásegítette a kisebbségi keretekben szocializálódott értelmiségit magányossága leküzdésében.⁸³ Jócsik feladata a *Kelet Népe* összekötése volt a népi írókkal, ezáltal a különböző áramlatok közös nevezőre hozása. A *Kelet Népe* és a népiek között kialakult szakadék áthidalására véleménye szerint kisebbségi „tisztánlátása” is predesztinálta.⁸⁴ Kovács Endre szintén megemlíttette visszaemlékezésében, hogy miután szembesült a magyarországi népiek korabeli konfliktusaival, ennek feloldását Szabó Pál hozzá intézett levelében ugyancsak a felvidéki értelmiségiek feladatának tekintette. Szabó felszólította Kovácsot, hogy legyen a népi írók kritikusa és segítője a felmerülő ellentétek közepette.⁸⁵ Más kérdés, hogy a határmenti Érsekújvár középiskolai tanáraként Kovács Endre csak igen csekély mértékben tudott bekapcsolódni a népi mozgalom vezető képviselőinek több fronton vívott küzdelmébe. Tény, hogy a felvidékiek sarlós csoportjának tagjai 1939-től kezdve rendszeresen jelen voltak a fővárosi lapok hasábjain, ami azt bizonyítja, hogy a „visszatért magyarok” igyekeztek bekapcsolódni a magyarországi népi írók tevékenységébe, háború előtti és háború alatti szervezkedéseibe, mozgalmába.

A nemzedék tagjainak magyarországi lapok hasábjain rendszeresen megjelentetett írásai szintén azt igazolták, hogy a visszatért magyarok a magyarországi népi írók értékelését és egységesítését 1938-at követően központi feladatuknak, szinte hivatásuknak tekintették. A *Kelet Népe* mellett írásokat közölt többek között Balogh Edgár, Jócsik Lajos, Kovács Endre – például a *Sorsunk* hasábjain, a *Magyar Csillagban*, a *Láthatárban*, a *Magyar Nemzetben*, a *Protestáns Szemlében* vagy az *Ország Útjában*.

A népi mozgalommal való kapcsolatok az irodalmi mellett sokszor mozgalmi és politikai színezetet is kaptak. A nemzedék

⁸³ Jócsik Lajos: Esztendeig vele – esztendeig nélküle (Móricz Zsigmondról). *Sorsunk*, 1943/9. 666-671.

⁸⁴ Uo. 667.

⁸⁵ Kovács Endre: Emlékirat és napló. PIM Kovács Endre hagyatéka.

néhány tagja például részt vett a Soli Deo Gloria Szövetség által 1942 júliusában szervezett balatonszárszói konferencián, ahol személyesen is találkozhattak Németh Lászlóval.⁸⁶ A népi mozgalom egyik legnagyobb hatású írója-ideológusa, aki nem az ország, hanem a magyarság revízióját, reintegrációját tartotta az 1920–1930-as évek fő feladatának, az elszakadt magyarok közé nem csak a magyar kisebbségeket sorolta, hanem az elnyomott helyzetben lévő társadalmi osztályokat is.⁸⁷

Jócsik Lajos nemcsak előadója, de főszervezője is volt az 1942-ben megszervezett Szárszói Napoknak. 1943-ban pedig szintén részt vett a balatonszárszói találkozón, ahol előadást tartott a Dunamedence közgazdasági viszonyainak elemzéséről.⁸⁸ Jócsik 1945-től a Nemzeti Parasztpárt egyik vezetője lett, országgyűlési képviselő, államtitkár. Később a csehszlovák–magyar lakosságcsere irányította a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság vezetőjeként.

⁸⁶ Németh László (1901–1975) a népi írók mozgalmának egyik fő szervezője, ideológusa, aki az erdélyi és a délvideki magyar értelmiségekkel tartott kapcsolatot. Miközben több munkájában is kiemelte a cseh(szlovák) demokratikus fejlődés előnyeit, a szlovákiai magyarokkal csak szórványos kapcsolatai alakultak ki, s elmaradt az Anton Straka által szervezett, romániaihoz hasonló csehszlovákiai körútja is. Erről ld. Nagy Pál: A romániai utirajz vitája. *Korunk*, 2001/5.

<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2001&honap=5&cikk=6605> (letöltés ideje: 2017. 05. 05.) Az 1943-as szárszói beszédében a zsidóságra vonatkozó kijelentései a mai napig befolyással vannak életműve megítélésében. Németh László élete, munkássága. <http://www.nemethlaszlo.eu/elete.html> (letöltés ideje: 2017. 04. 18.)

⁸⁷ „Elszakadt magyarságnak nevezzük a magyarságnak a határokon túl szorult részét. Jogosan. Az erdélyiekkel, felvidékiekkel, vajdaságbeliekkel lassan alig lesz összeköttetésünk; újságunkat, folyóiratunkat nem engedik be. A különféle sorsokba szakadt magyar elem, mely innen alig kap támogatást, alkalmazkodni kénytelen feltételekhez, melyek közt életéért küzd; úgyhogy vitatkozni lehet, mi következik be előbb, a határokkal leszínezelt tagok elüszkösödése vagy a magyarság szétesése négy töredék magyarságra. De nemcsak az idegenben élő magyarság szakadt el. A hazai társadalomban is húzódnak határok, amelyek egy-egy népréteget külön elszakadt sorsba taszítanak.” Az eredetileg az író egyszemélyes folyóiratában, a *Tanúban* megjelent írást ld. Németh László: A magyar rádió feladatai. In: Uő: *Sorskérdések*. Budapest: Magvető Kiadó, 1989. 126–152.

⁸⁸ Erről a *Sorsunk* hasábjain is közölt egy cikket, melyben a harmadikutas mozgalom átalakulásáról írt. Jócsik Lajos: Szárszó. *Sorsunk*, 1943/2. 792–793.

Az Erdélybe kiutasított Balogh – és a MADOSZ – számára is komoly példát jelentett a Márciusi Front.⁸⁹ Azt is hozzá kell azonban tenni, hogy a második bécsi döntést követően felvidéki társaihoz hasonlóan ő is egyre inkább szembesült az erdélyi értelmiség „feloldódásával” a magyarországi szellemi életben.⁹⁰ Ugyanakkor az erdélyi irodalom önálló törekvéseinek „transzilvanista” megújulása is megfigyelhető volt az erdélyiek körében 1943-tól, mely Baloghot új munkára ösztönözte.⁹¹ Ebben mindenképp közrejátszott a magyarországi népi mozgalom leginkább Erdélybe kisugárzó hatása.⁹² S ezt fejezte ki Balogh Edgár szerepvállalása az 1944 őszén megalapított Magyar Népi Szövetségben.⁹³

Összegzés

A tanulmány a Trianon előtti Magyarországon született és jórészt Csehszlovákiában szocializálódott sarlós nemzedék magyarországi kapcsolatrendszerét vizsgálta a második világháború végéig. Az első csehszlovákiai magyar értelmiségi generációs csoport identitásának

⁸⁹ A MADOSZ (Magyar Dolgozók Szövetsége): Romániában az OMP ellenzékékeként működött. 1934 augusztusában a marosvásárhelyi értekezletén önálló politikai szervvé alakult. Vezetői Kurkó Gyárfás, főtítkára pedig Bányai László volt. A román baloldali erőkkal együttműködött az általános szabadságjogokért. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/m.htm#MagyarDolgozokSzovetsege> (letöltés ideje: 2017. 01. 31.)

⁹⁰ Azt írja cikkében: „Ezzel a külön erdélyi realizmus irodalomtörténeti szerepe le is zárult. A harcban és munkában kialakult munkaegyüttes egyedeire bomlott s a bécsi döntés óta az egyetemes magyar szellemi életbe oldódik be. A fiatal erdélyi realisták fel is tűnedeznek már az anyaországbeli lapok és folyóiratok hasábjain: természetes vonzódásuk szerint ama Erdélyben is feledhetetlen Márciusi Front oldalán.” Balogh Edgár: Erdélyi realista írók. *Kelet Népe*, 1941/8. 16.

⁹¹ Balogh Edgár: *Szolgálatban. Egy nemzedék története. 1935–1944*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981. 288.

⁹² Erről ld. bővebben: Bárdi Nándor: A népszolgálat genezise és tartalomváltozása. In: Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – Lőrincz D. József (szerk.): *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a magyar kisebbségek történetében*. Pozsony: Kalligram, 2015. 11–47.

⁹³ Papp, 2012. 193., Vö.: Bárdi Nándor: *Otthon és haza: tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda: Pro-Print, 2013.

kialakításában a prágai, brünni és pozsonyi „csehszlovák” egyetemi közegnek, az erősen baloldali színezetű cseh és szlovák értelmiségi világnak épp úgy fontos szerepe volt, mint a magyar irodalom 1918 előtt elkezdődött, Nyugat körül szerveződött forradalmi megújulásának vagy a hivatalos Magyarországgal szemben a nemzeti kérdés szociális tartalmára fókuszáló népi mozgalomnak.

A Szent-Ivány-féle aktivizmussal időlegesen szimpatizáló, az Országos Keresztényszocialista Párt Szűllő Gézához köthető ellenzéki irányvonalát azonban egyre inkább elutasító mozgalom eszmei változását kezdettől igen nagymértékben befolyásolta a magyarországi értelmiséggel kialakított kapcsolatrendszer.⁹⁴ Ezt jelzik a nemzedék példaképeként választott magyarországi író triász – Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső – életművének általuk érvényesnek tartott üzenete.

A sarlós nemzedék ugyanakkor a népi mozgalom irányvonalát képviselő magyarországi értelmiséggel pozitív kapcsolatokat épített ki. A sarlósok szoros viszonyt ápoltak a Szabó Dezső fiatal híveiből 1925-ben megalakuló budapesti Bartha Miklós Társasággal vagy azzal a Buday György vezetésével működő szegedi Bethlen Miklós Körrel, amely kezdetben határon túli diákokat fogott össze.

A sarlós fiatalokban 1928-at követően mindenesetre egyre erősebbé vált egyfajta baloldali küldetéstudat, s Balogh Edgár elképzeléseinek megfelelően ezt próbálták Magyarország és Erdély felé is kiterjeszteni. Erre utal az 1930-ra kidolgozott Dunai-konföderációs víziójuk is, amelyet Magyarország irányába az 1930. márciusi koszorú-affér alkalmával nyíltan kifejeztek. A koszorú-elhelyezést követően a sarlós fiatalokat a hivatalos Magyarország folyamatos megfigyelés alatt tartotta és nemzeti szempontból megbízhatatlannak ítélte. A magyarországi fiatalokkal való kapcsolatokban többek között ez is egyfajta elhidegülést vont maga után. Ugyanakkor a sarlósok szocialista vonalát Kassák Lajossal való kapcsolatuk erősítette, amely 1929-ben vált a legintenzívebbé

A Sarló 1934-re végleg felbomlott, miután tagjai egy része Balogh Edgár vezetésével a kommunista irányvonalat követte, illetve

⁹⁴ A Szent-Ivány-féle csehszlovákiai magyar aktivista politikáról ld. bővebben: Simon Attila – Tóth László: *Kis lépések nagy politikusa. Szent-Ivány József, a politikus és művelődésszervező*. Somorja: Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2016.

bekapcsolódott a párt munkájába. A szélsőbaloldali ideológiai tájékozódásban a Sarló vezetőjének hatásán kívül olyan további okok is közrejátszottak, mint például a világgazdasági válság, a nemzeti és a szociális problémák felerősödése, Csehszlovákia és Magyarország hivatalos megnyilvánulásai a fiatalok irányába, illetve a szélsőjobboldal előretörése.

Bár a volt sarlósok körében ezután ideológiailag változatos és hullámzó időszak vette kezdetét, a magyarországi népi értelmiséggel való kapcsolatok egyéni úton folytatódtak. Ebben a fiatalokat a magyarországi szellemi élet irányába kifejezett érdeklődésük segítette.

Az 1938-as bécsi döntés után bekövetkezett a nemzedék „szétszóródása”. Ezt ellensúlyozta az egész magyarság irányába vállalt népi célokért való feladatvállalás, mely egyúttal kontinuitást is jelentett a generáció ideológiájában. A magyarországi népiekkel való kapcsolatok főként a Magyarországra került fiatalok esetében erősödtek fel.

A népi írók között elmergesedő konfliktusokban a kisebbségi keretek között felnőtt nemzedék tagjai pedig gyakran egyfajta közvetítőkként, segítőként jelentek meg. Mindenesetre az új, többségi keretek között való beilleszkedést a magyarországi értelmiséggel való kapcsolatok „újrafelfedezése” segítette, s ebben kulcsszerepe volt Móricz Zsigmondnak.

A népi nemzedék „nemzeti összezárkózásának” öröme mellett megjelent ugyanakkor a kisebbségi élet értelmének a megkérdőjelezése is a visszatért nemzedék körében. Ez pedig ellentmondásban állt a kisebbségi elit „messianisztikus” céljaival, amely a „felvidéki szellem” képében bizonyos felsőbbrendűségi érzést is magával hozott. Miközben a visszatértek maguk is új integrációs stratégiákat kerestek, szembesülniük kellett a magyarországi értelmiségi körök sokszínűségével és konfliktusaival, amely tovább árnyalta az anyaországi-elittel szemben kialakított képet.

Ugyanakkor a fiatal értelmiség szellemi-integrációjáról árulkodik aktív mozgalmi szerepvállalásuk. De még inkább ezt húzza alá politikai tevékenységük a népi mozgalom keretein belül.

Felhasznált irodalom

A Magyar Irodalom Arcképcsarnoka. <http://mek.oszk.hu/>

Balogh Edgár: Diáksparlament és magyar jövő. Fokosok diktatúrája. *Új Szó*, 1929. november, 15–6.

Balogh Edgár: Erdélyi realista írók. *Kelet Népe*. 1941/8. 15–16.

Balogh Edgár: *Hét próba. Egy nemzedék története 1924–1934. Szolgálatban. Egy nemzedék története. 1935–1944.* Budapest: Magvető Kiadó, 1981.

Bárdi Nándor: *Otthon és haza: tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről.* Csíkszereda: Pro-Print, 2013.

Bárdi Nándor: Összezárkózás és szétfejlődés. Kísérlet a magyar kisebbségek történetének periodizációjára. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban.* Budapest: TLA, 2004. 251–274.

Bárdi Nándor: A népszolgálat genezise és tartalomváltozása. In: Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – Lőrincz D. József (szerk.): *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a magyar kisebbségek történetében.* Pozsony: Kalligram, 2015. 11–47.

Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék.* Budapest: Püski, 1989.

Brogányi Kálmán: Ifjúsági parlament alakul Magyarországon. *Vetés*, 1929. szeptember, 7.

Brubaker, Rogers: *Nacionalizmus új keretek között.* Budapest: L'Harmattan – Atelier, 2006.

Buday György: A szegedi Bethlen Gábor Kör. *Vetés*, 1929. szeptember, 7.

Búcsú a Monarchiától: Berzeviczy Albert naplója, 1914–1920. (Sajtó alá rend., az előszót és jegyzeteket írta Gali Máté.) Budapest: Helikon, 2015.

Cornelius, Deborah: *In Search of the Nation. The New Generation of Hungarian Youth in Czechoslovakia 1925-1934*. Boulder, Colorado: Social Science Monographs. Distributed by Columbia University Press, 1998.

Csáder László: Kassák Lajos Munka-köre. *Vetés* 1929. szeptember, 6.

Csák Szilárd. Mit ettek korábban diák szentjeink? M. E. K. D. SZ. mekdsz Krisztus egyetlenes.
<http://www.mekdsz.siteset.hu/index.php?m=6979>

Cseke Péter: Sorskérdések hálójában. Ady, Móricz és Szabó Dezső hatása az Erdélyi Fiatalokra. *Kortárs* 2009/4.
<http://www.kortaronline.hu/2009/04/sorskerdesek-halojaban/4217> (Letöltés ideje: 2017. 05. 05.)

Černák, Tomáš: Sociálna situácia a politický konflikt vysokoškolského študentstva v 30. rokoch 20. storočia. *Forum Historiae*. 2015/2. http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/1273455/8_cernak.pdf

Encyklopedie Cojeco.

http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=52984&title=Lev%C3%A1%20fronta (letöltés ideje: 2017. 01. 16.)

Farkas Gyula: Az elszakított magyar ifjúság tíz esztendeje. *Magyar Szemle*, 1928. szeptember-december, 214–220.

Fábián Dániel: Magyarország haladó ifjúsága. A budapesti Bartha Miklós Társaság munkairánya. *Vetés*, 1929. szeptember, 5–6.

Filep Tamás Gusztáv: A “felvidéki szellem”ről és utóéletéről. *Limes*, 2007/2. 109–132.

Filep Tamás Gusztáv: Két előadás a visszatért magyarokról. In: uő: *A humanista voksa. Írások a csehszlovákiai magyar kisebbség történetének köréből 1918–1945*. Pozsony: Kalligram, 2007. 187–221.

Gyűlölet helyett megértéssel. Interjú Dobossy Lászlóval. Molnár Imre (összeáll.): *„Gyűlölködés helyett összefogás”. Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez.* Somorja: Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2016. 63–121.

„...hivatást számított ki magának történelmi helyzetéből.” M. Kiss Sándor. Interjú Balogh Edgárral. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1981.

Jócsik Lajos: A Sarló kapcsolata magyarországi és erdélyi haladó mozgalmakkal. In: Sándor László (összeáll.): *Ez volt a Sarló.* Kossuth Könyvkiadó – Madách Könyvkiadó, 1978. 159–183.

Jócsik Lajos: Esztendeig vele – esztendeig nélküle (Móricz Zsigmondról). *Sorsunk*, 1943/9. 666–671.

Jócsik Lajos: *Hazatérés tájékozódás.* Pécs: Janus Pannonius Társaság, 1942.

Jócsik Lajos: Jegyzetek. Justh Zsigmond naplója körül. *Kelet Népe*, 1941. 5. sz. 7.

Jócsik Lajos: Nagykúnsági krónika./Győrffy István/. *Kelet Népe*, 1941/14. 7.

Jócsik Lajos: Selleyi József. *Kelet Népe*, 1941/6. 9.

Jócsik Lajos: Szárszó, 1943. 792–793.

K. Horváth Zsolt: Kulturális vonzások és baloldali választások. A Munka-kör és a “társadalmi tér” kettős fogalma, 1928–1932. In: Bíró Annamária–Boka László (szerk.): *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoportosulások.* Nagyvárad – Budapest: Partium Kiadó, 2014. 257–270.

Kassák Lajos érdekes bemutatkozása Pozsonyban. *A Nap*, 1929. május 28. 8.

Kerepeszki Róbert: A Turul Szövetség. 1919–1945. In: *Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban.* Máriabesenyő: Attraktor, 2012.

- Kiss Róbert Károly – Vajda Tamás: *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között*. Szeged: Universitas Szeged Kiadó, 2012. http://digit.bibl.uszeged.hu/00200/00244/00001/egyetemi_ifjusagi.pdf (letöltés ideje: 2016. december 23.)
- Kodolányi János: A kisebbségi magyarok harca. *Vetés*, 1929. szeptember, 1–2.
- Kovács Endre: *Korszakváltás*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1981.
- Könyves Tóth Kálmán, ifj.: II. Ifjúsági mozgalmak. *Magyar Szemle*, 1929. szeptember – december, 378–383.
- Ladányi Andor: Egyetemi ifjúsági szervezetek a Horthy-korszakban. Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. *Educatio*, 1995/2. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1569.html>
- László Ferenc – Cseke Péter: *Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930–1940)*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1986.
- M. E. K. D. SZ. *mekdsz Krisztus egyetemes*. <http://www.mekdsz.siteet.hu/index.php?m=6979>
- Nagy Pál: A romániai útirajz vitája. *Korunk*, 2001/5. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2001&honap=5&cikk=6605>
- Németh László: A magyar rádió feladatai, In: Uő: *Sorskérdések*. Budapest: Magvető Kiadó, 1989. 126–152.
- Németh László élete, munkássága. <http://www.nemethlaszlo.eu/elete.html> (letöltés ideje: 2017. 04. 18.) Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon, IV. köt.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981.
- OSOBNOSTI.sk <http://www.osobnosti.sk/osobnost/vladimir-clementis-990>
- Papp István: *A magyar népi mozgalom története*. 1920–1990. Budapest: Jaffa Kiadó, 2012.
- Peéry Rezső: Magyar Mesterek. *Vetés*, 1929. április, 6.

Romániai Magyar Irodalmi Lexikon.

<http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/>

Sebestyén Sándor: *A Bartha Miklós Társaság Története (1925–1933)*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1981.

Simon Attila: *Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2013.

Simon Attila – Tóth László: *Kis lépések nagy politikusa. Szent-Ivány József, a politikus és művelődésszervező*. Somorja: Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2016.

Simon Attila: *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Budapest: Jaffa Kiadó, 2014.

Szalatnai Rezső: *Móricz Zsigmond Szlovákiában*. Pozsony: Toldy-Kör, 1943.

Szarka László: *A multietnikus nemzetállam. Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségi politikájában 1918–1992*. Dunaszerdahely – Pozsony: Kalligram, 2016.

Szlovákiai Magyar Adatbank. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig.

<http://adatbank.sk/lexikon/csader-laszlo/>

Tasi József: *József Attila és a Bartha Miklós Társaság*. Budapest: Ecriture–Galéria, 1995.

Tasi József (vál.): *Móricz Zsigmond, a Kelet népe szerkesztője. Levelek I*. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 1988.

Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén*. Bratislava: Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1983.

Varga Krisztián: *A harmincas évek politikai rendőrsége Wayand Tibor önvallomásában*. Betekintő, 2010/4.

<http://www.betekinto.hu/en/node/23>

Vendégségben Masaryknál. Interjú Boross Zoltánnal. In: Molnár Imre (összeáll.): „*Gyűlölködés helyett összefogás*”. *Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez*. Somorja: Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2016. 1–49.

Vígh Károly: A felvidéki Sarló mozgalom története. *Valóság*, 2008/12. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=145&lap=0>

The Czechoslovak Sarló (Sickle) Movement's relations with Hungary
1925-1944
by Ildikó Bajcsi

The study analyses the Hungarian Sarló (Sickle) generation's system of relations between 1925 and 1944. The ideological change of the first generation Hungarian intellectuals in Czechoslovakia was determined by connections with intellectuals in Hungary. Ady, Móricz and Szabó were ideals for the youth. In the second half of 1920s the Sarló (Sickle)-like populist-socialist line was mainly followed by the Bartha Miklós Társaság (Miklós Bartha Society) and Bethlen Gábor Kör (Gábor Bethlen Circle). After the disband of Sarló (Sickle) Movement, relations with Populist Movement continued individually. In this respect we have to emphasize the role of Zsigmond Móricz, called the father of Populists. Dominant role was given to relations, that also promoted to the reintegration of minority generation in Hungary after the Vienna Awards.

Keywords: Sarló (Sickle) Movement, network, Hungary, Populist Movement